

Y Cod Ymddygiad

ar gyfer aelodau awdurdodau lleol yng Nghymru

Canllawiau gan Ombwdsmon
Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
ar gyfer aelodau cynghorau cymuned

Rhagair

Mae'r canllawiau diwygiedig hyn gennyf i, Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru, yn rhoi golwg gyffredinol o'r Cod Ymddygiad Enghreifftiol (y Cod) a gyflwynwyd yn 2008. Ei fwriad yw eich helpu chi fel aelod i ddeall eich dyletswyddau o dan y Cod. Mae'r Cod yn berthnasol i holl aelodau ac aelodau cyfetholedig awdurdodau lleol, cynghorau cymuned, awdurdodau tân ac achub ac awdurdodau parciau cenedlaethol Cymru. Fel aelod, gofynnir i chi ymrwymo iddo fel rhan o'ch datganiadau wrth dderbyn eich swyddogaeth. Nid yw'r Cod yn berthnasol i weithredoedd awdurdodau yn eu cyfanrwydd, nac i ymddygiad eu swyddogion na'u gweithwyr. Mae cod ymddygiad ar wahân yn berthnasol i swyddogion awdurdodau lleol yng Nghymru.

Mae hwn yn fersiwn arbennig o'r canllawiau ar gyfer Cynghorwyr Tref a Chymuned (drwy gydol y canllawiau hyn byddwn yn cyfeirio at y cynghorwyr hyn fel Cynghorwyr Cymuned). Mae sawl rhan o'r canllawiau hyn yn wahanol i'r ddogfen wreiddiol (a'r canllawiau i Gynghorwyr Sir) gan eu bod yn cydnabod y swyddogaeth wahanol bydd Cynghorwyr Cymuned yn ei hysgwyrddo. Bydd y Canllawiau hyn yn cael eu haddasu o bryd i'w gilydd i adlewyrchu cyfraith achosion ac unrhyw newidiadau i'r Cod. Mae'n cynnwys enghreifftiau o achosion diweddar sydd wedi cael eu hystyried gan Banel Dyfarnu Cymru a phwyllgorau safonau ledled Cymru.

Nod y tudalennau a ganlyn yw eich helpu i ddeall y Cod a'i ofynion yn gyffredinol. Mae Adran 1 yn cynnwys cyflwyniad ac mae Adran 2 yn amlinellu eich dyletswyddau o dan y Cod, gan gyfeirio at baragraffau penodol lle ceir rhagor o wybodaeth. Mae Adrannau 3 a 4 yn delio â materion cyffredinol sy'n ymwneud â buddiannau, a'u nod yw egluro nifer o ddarpariaethau sydd yn Rhannau 3 a 4 y Cod. Mae copi o'r Cod ar gael drwy holi eich Clerc.

Bwriad y canllawiau hyn yw eich helpu i ddeall y Cod a sut mae'n berthnasol, ond nid oes gobaith iddynt roi sylw i bob sefyllfa bosibl. Yn y pen draw, chi sy'n gyfrifol am ofyn am gyngor penodol gan eich Cerc neu eich Swyddog Monitro a phenderfynu ar y camau mwyaf priodol i'w cymryd.

Rwyf wedi defnyddio enghreifftiau drwy gydol yr adroddiad er mwyn helpu i ddod â'r canllawiau hyn yn fyw. Mae'r enghreifftiau hyn yn trafod achosion go iawn sydd wedi cael eu hystyried gan fy swyddfa ac maent hefyd yn cynnwys penderfyniadau a wnaed gan bwyllgorau safonau lleol a Phanel Dyfarnu Cymru.

Fel aelod, cynigir hyfforddiant i chi ar y Cod, naill ai gan eich Clerc, Swyddog Monitro neu gan gorff cynrychioladol. Rwy'n disgwyl i bob aelod fanteisio ar unrhyw hyfforddiant o'r fath, gan gynnwys cyrsiau gloymi, i sicrhau eu bod yn gwbl ymwybodol o'r darpariaethau yn y Cod a sut y caiff ei ddehongli.

Wrth gyhoeddi'r cyngor hwn, rwyf yn ymwybodol iawn o bwysigrwydd safonau i sicrhau iechyd ac effeithiolrwydd ein sefydliadau democrataidd yn y dyfodol. Mae'n bwysig y dylem i gyd gydweithio i godi safonau ac i greu diwylliant lle caiff aelodau eu parchu am fod yn anhunanol, yn wrthrychol ac am eu hymddygiad parchus. Os gwnawn ni hynny gallwn feithrin hyder y cyhoedd yn ein sefydliadau democrataidd a hyrwyddo llywodraethu da er budd pobl ein holl gymunedau.

Peter Tyndall

Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru

Medi 2012

Caiff y canllawiau statudol hyn eu cyhoeddi gan Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru o dan Adran 68 Deddf Llywodraeth Leol 2000 ar gyfer aelodau etholedig, aelodau cyfetholedig ac aelodau a benodir ar Gyngorau Tref a Chymuned yng Nghymru.

Mae canllawiau ar wahân ar gael i aelodau etholedig, cyfetholedig ac a benodir ar Gyngorau Sir, Awdurdodau Tân ac Achub ac Awdurdodau Parciau Cenedlaethol yng Nghymru.

Cydnabyddiaeth

Mae'r canllawiau hyn yn pwysu ar y canllawiau a baratowyd ac a gyhoeddwyd gan Standards for England ar God Ymddygiad Lloegr. Maent wedi cael eu hymestyn a'u diwygio er mwyn iddynt fod yn berthnasol i God Cymru ac i'r cyd-destun Cymreig. Maent hefyd yn adlewyrchu'r ymatebion i'r ymgynghoriad a gynhaliwyd gennyf.

Cyhoeddwyd yr argraffiad cyntaf Ebrill 2010.

Cyhoeddwyd yr argraffiad hwn Medi 2012.

Cynnwys

Tudalen

Rhan 1 - Cyflwyniad

5

- Yr Egwyddorion 8
- Penderfynu pryd mae'r Cod yn berthnasol i chi 10

Rhan 2 – Dyletswyddau cyffredinol o dan y Cod Ymddygiad

11

- Cydraddoldeb 11
- Trin pobl eraill â pharch 12
- Bwlio a harasio 13
- Peryglu didueddrwydd swyddogion yr awdurdod 14
- Datgelu gwybodaeth gyfrinachol 14
- Rhwystro mynediad at wybodaeth 15
- Anfri 16
- Rhoi gwybod am dorri'r Cod 17
- Cwynion blinderus 17
- Cydweithredu ag ymchwiliadau 18
- Defnyddio eich safle'n amhriodol 19
- Adnoddau'r awdurdod 20
- Defnyddio adnoddau at ddibenion priodol yn unig 20
- Gwneud penderfyniadau'n wrthrychol 20
- Ystyried cyngor a roddir i chi a rhoi rhesymau 21
- Treuliau 21
- Rhoddion a lletygarwch 22

Rhan 3 – Buddiant personol ac sy'n rhagfarnu

22

- Buddiant personol 22
- Datgan buddiant personol 25
- Buddiant sy'n rhagfarnu 25
- Beth i'w wneud pan fydd gennych fuddiant sy'n rhagfarnu 26
- Goddefebau 28

Rhan 4 – Cofrestru Buddiannau

29

- Rhoddion a lletygarwch 29

1. Cyflwyniad

Roedd y Ddeddf Llywodraeth Leol (2000) yn creu fframwaith moesegol newydd ar gyfer llywodraeth leol yng Nghymru. Roedd yn creu pŵer i Gynulliad Cenedlaethol Cymru gyhoeddi cod ymddygiad enghreifftiol sy'n berthnasol i aelodau ac aelodau cyfetholedig pob awdurdod perthnasol yng Nghymru. Cafodd y pŵer hwn ei drosglwyddo i Weinidogion Cymru drwy Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Yn 2008, cyhoeddodd Gweinidogion Cymru'r Cod Ymddygiad Enghreifftiol presennol y mae'n rhaid i bob awdurdod perthnasol ei fabwysiadu.

Roedd yn rhaid i awdurdodau fabwysiadu'r Cod ar ei ffurf enghreifftiol yn ei gyfanrwydd, ond gallent ychwanegu at y Cod, ar yr amod bod hyn yn cyd-fynd â'r Cod Enghreifftiol. Bwriad hyn oedd sicrhau aelodau a'r cyhoedd ynghylch pa safonau a ddisgwyllir. Mae'n helpu i sicrhau cysondeb drwy'r awdurdodau perthnasol, gan osgoi dryswch i'r cyhoedd ac i'r rheini sy'n aelodau o fwy nag un awdurdod.

Gofynnir i bwyllgorau safonau prif gynghorau helpu aelodau ac aelodau cyfetholedig cynghorau tref a chymuned yn eu hardal i lynu wrth y Cod a threfnu i ddarparu cyngor a hyfforddiant. Rwyf yn argymhell yn gryf y dylai pob aelod fynychu hyfforddiant a chymryd cyngor pan gaiff ei gynnig.

Er na fydd Cynghorau Cymuned yn gweithredu ar gyrff sy'n gwneud penderfyniadau fel pwyllgorau cynllunio, bydd gofyn i chi wneud penderfyniadau ar ddyrannu arian o'ch praesept a chynnig arweiniad drwy ddefnyddio eich gwybodaeth leol werthfawr, i Gyngor Sir am effaith ceisiadau cynllunio. Felly mae'n hanfodol eich bod yn hollol ymwybodol o'r Cod Ymddygiad a'i oblygiadau i'ch penderfyniadau ac a ddylech chi fod yn rhan o wneud penderfyniad ai peidio. Gan ystyried hyn, rwyf yn argymhell bod pob Cynghorydd yn cael hyfforddiant ar y Cod Ymddygiad cyn gynted ag sy'n bosibl ar ôl dechrau ar ei swyddogaeth.

Yn y pen draw, fel aelod, chi sy'n gyfrifol am y penderfyniadau a wnewch a gellir eich dal i gyfrif amdanynt. Fodd bynnag, nid yw hyn yn golygu y cewch wneud penderfyniadau sy'n torri'r Cod neu sy'n mynd yn groes i gyngor oherwydd mai eich penderfyniad chi ydyw. Mae'r canllawiau hyn yn egluro'r cyfyngiadau y disgwyllir i chi weithredu o'u mewn i sicrhau y gall aelodau'r cyhoedd fod â hyder yn y ffordd mae awdurdodau yng Nghymru yn gwneud eu penderfyniadau.

Fy swyddogaeth i fel Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus yw ymchwilio i gwynion bod aelodau awdurdodau lleol yng Nghymru wedi torri'r Cod. Wrth benderfynu a ddylid ymchwilio i gŵyn, neu a ddylid parhau ag ymchwiliad i achos o dorri'r Cod, byddaf yn defnyddio prawf dau gam. Yn y lle cyntaf, byddaf yn ceisio canfod a oes tystiolaeth sy'n dangos bod y Cod wedi cael ei dorri.

Yr ail brawf y byddaf yn ei ddefnyddio yw a fyddai'r honiad o dorri'r Cod yn debyg o arwain at gosb. Mae gennyf ddisgresiwn ynghylch a ddylid ymchwilio ai peidio. Rwyf wedi mabwysiadu'r prawf hwn er mwyn egluro sut byddaf fel rheol yn defnyddio fy nisgresiwn a sicrhau cysondeb. Wrth ddefnyddio fy nisgresiwn, byddaf yn ystyried canlyniadau achosion blaenorol a ystyriwyd gan bwyllgorau safonau ledled Cymru ac yn penderfynu'n unol â hynny.

Wrth asesu cwyn neu unrhyw bryd ar ôl i mi ddechrau ymchwiliad, os byddaf yn credu na fydd ail ran y prawf dau gam wedi cael ei gyflawni, byddaf yn gofyn i'r Swyddog Monitro (ar y cyd â'r Pwyllgor Safonau) ystyried a yw ymchwiliad lleol yn briodol. Os felly, byddaf yn cyfeirio'r mater yn ffurfiol at y Swyddog Monitro i ymchwilio iddo o dan adran 70(4) o Ddeddf Llywodraeth Leol 2000.

Fodd bynnag, os wyf yn gwybod am gwynion blaenorol ynghylch yr un aelod ac yn credu y gallai hyn fod yn dangos patrwm o dorri'r Cod, byddaf wedyn yn aml yn dewis ymchwilio. Os oes tystiolaeth prima facie o dorri'r Cod, ac nid wyf yn penderfynu ymchwilio, byddaf bob amser bron yn ysgrifennu at yr aelod dan sylw yn egluro na ddylid ystyried fy mhenderfyniad mewn unrhyw ffordd fel cymeradwyaeth ar gyfer torri'r Cod ac egluro y byddaf yn ei ystyried os ceir rhagor o honiadau o dorri'r Cod.

Mae'r broses byddaf yn ei defnyddio ar gyfer ymchwilio i gwynion ar gael ar fy ngwefan yn www.ombwdsmon-cymru.org.uk. Os byddaf yn canfod bod cyfiawnhad dros gŵyn, gallaf ei chyfeirio at eich prwyllgor safonau neu at dribiwnlys a fydd wedi'i gynnull gan Banel Dyfarnu Cymru. Os byddant wedyn yn profi'r gŵyn, gallant roi ystod o gosbau.

Pan fo'n bosibl yn y canllawiau hyn rwyf wedi ceisio defnyddio enghreifftiau o achosion sydd wedi cael eu cyfeirio ataf ac sy'n berthnasol i Gyngorau Cymuned, os nad oedd hyn yn bosibl rwyf wedi rhoi enghreifftiau o sefyllfaoedd posibl sy'n dangos sut gellid torri'r Cod Ymddygiad wrth i Gyngorydd Cymuned gyflawni ei swyddogaeth.

Proses Datrys yn Lleol

Yn ystod oes y canllawiau hyn rwyf yn disgwyl i brif awdurdodau lleol ledled Cymru weithredu gweithdrefnau datrys yn lleol i ddelio â chwynion lefel isel sy'n cael eu gwneud gan un aelod yn erbyn aelod arall. Mae'r mecanweithiau hyn yn cael eu mabwysiadu gan y prif gyngorau i ddechrau, ond rwyf yn awyddus i weld hyn yn cael ei ymestyn i gynnwys cyngorau cymuned maes o law. Fel rheol bydd y cwynion hyn yn ymwneud â honiadau o fethu â dangos parch ac ystyriaeth at bobl eraill fel sy'n ofynnol gan baragraff 4(b) y Cod neu'r ddyletswydd i beidio â gwneud cwynion blinderus, maleisus na gwamal yn erbyn aelodau eraill o dan baragraff 6(1)(d) o'r Cod. Er bod rhyddid i aelod gwyno'n uniongyrchol wrthyf i am gyd-aelod, os bydd y mater o dan sylw yn ymwneud â pharagraffau 4b a 6(1)(d) rwyf yn debyg o gyfeirio'r mater yn ôl at Swyddog Monitro'r Cyngor i'w ystyried o dan y broses hon.

Yn fy marn i mae'n fwy priodol datrys cwynion o'r fath yn anffurfiol ac yn lleol er mwyn cyflymu'r broses ac i sicrhau bod fy adnoddau'n cael eu cyfeirio at ymchwilio i gwynion difrifol. Nod datrys yn lleol yw datrys materion yn gynnar er mwyn atal y sefyllfa rhag gwaethygu'n ddiangen. Mae hynny'n gallu difrodi'r berthynas a geir rhwng pobl yn yr awdurdod ac enw da'r awdurdod. Gall y broses arwain at ofyn i'r aelod dan sylw ymddiheuro. Fodd bynnag, pan fydd aelod wedi torri protocol lleol ei awdurdod droeon, byddwn yn disgwyl i'r Swyddog Monitro gyfeirio'r mater yn ôl ataf i.

Ar ôl i mi ymchwilio i gŵyn, gallaf gyfeirio'r mater i Bwyllgor Safonau neu Banel Dyfarnu Cymru sydd â'r swyddogaethau canlynol:

Pwyllgor Safonau

Pan fydd pwyllgor safonau'n penderfynu bod aelod neu aelod cyfetholedig wedi methu cydymffurfio â chod ymddygiad y cyngor perthnasol, caiff benderfynu:

1. nad oes angen cymryd camau yng nghyswllt y methiant hwnnw;
2. dylid ceryddu'r aelod neu'r aelod cyfetholedig; neu
3. dylid gwahardd neu wahardd yn rhannol yr aelod neu'r aelod cyfetholedig rhag bod yn aelod o'r cyngor hwnnw am gyfnod na chaiff fod yn fwy na chwe mis.

Mae cerydd o'r aelod dan sylw yn cymryd ffurf cyhoeddus.

Caiff aelod apelio yn erbyn penderfyniad pwyllgor safonau i Banel Dyfarnu Cymru.

Panel Dyfarnu Cymru

Dyma'r pwerau sydd ar gael i'r tribiwnlys achos pan fydd yn penderfynu bod aelod neu aelod cyfetholedig wedi methu cydymffurfio â'r Cod:

1. anghymwysu yr atebydd rhag bod neu rhag dod yn aelod o'r cyngor perthnasol dan sylw neu unrhyw gyngor perthnasol arall am gyfnod o bum mlynedd;
2. gwahardd neu wahardd yn rhannol yr atebydd rhag bod yn aelod neu'n aelod cyfetholedig o'r cyngor perthnasol dan sylw am hyd at 12 mis;
3. cymryd dim camau yng nghyswllt torri'r Cod.

Pan fydd pwyllgor safonau neu dribiwnlys achos yn gwahardd neu'n gwahardd yn rhannol aelod neu aelod cyfetholedig mae'r aelod neu'r aelod cyfetholedig hwnnw neu honno yn dal yn rhwym wrth y Cod Ymddygiad yn enwedig y darpariaethau ym mharagraffau 6(1)(a) (dwyn anfri ar swyddogaeth aelod neu awdurdod) a pharagraff 7 (defnyddio swyddogaeth aelod yn amhriodol).

Swyddogaeth y Clerc

Caiff y Clerc ei gyflogi gan eich Cyngor ac mae'n gyfrifol am nifer o dasgau gan gynnwys darparu cefnogaeth weinyddol i'r Cyngor, cynghori ar ddatblygiad polisiau a gweithdrefnau a chynghori'r Cyngor ar weithredu a defnyddio ei weithdrefnau. Mae'r Clerc yno i gefnogi a dyma'r sawl i chi droi ato yn y lle cyntaf os bydd angen cyngor arnoch chi.

Mae gan y Clerc swyddogaeth gymhleth a bydd yn gallu cynghori Cynghorwyr ar ddeddfwriaeth berthnasol, gan gynnwys materion sy'n ymwneud â'r Cod Ymddygiad a gorchmynion sefydlog y Cyngor. Bydd y Clerc yn gweithio'n agos gyda'r Cadeirydd i sicrhau bod gweithdrefnau priodol yn cael eu dilyn mewn cyfarfodydd a bod yr holl wybodaeth angenrheidiol ar gael i Gynghorwyr er mwyn iddynt allu gwneud penderfyniadau gwybodus. Gall Clercod holi Swyddog Monitro eu Cyngor Sir am gyngor (gweler isod).

Mae'r Clerc yn gweithio i'r Cyngor ac nid oes yn rhaid iddo ddilyn y Cod Ymddygiad. Mae unrhyw faterion sy'n ymwneud â pherfformiad y Clerc yn faterion personél a dylid delio â nhw drwy ddefnyddio gweithdrefnau cyflogaeth priodol. Ni all yr Ombwdsmon ystyried cwynion sy'n ymwneud â pherfformiad y Clerc; mae hyn yn fater i'r Cyngor fel cyflogwr y Clerc.

Swyddogaeth y Swyddog Monitro

Mae'r Swyddog Monitro yn swyddog a gyflogir gan y Cyngor Sir. Ymysg nifer o bethau eraill, bydd yn cynghori ac yn helpu Cyngorwyr Sir. Gall Swyddogion Monitro gynnig rhywfaint o hyfforddiant i Gyngorau Cymuned.

Mae gan y Swyddog Monitro swyddogaeth bwysig yn y broses datrys yn lleol a amlinellir uchod a bydd hefyd yn gweithio'n agos drwy gynghori'r Pwyllgor Safonau.

Dylech bob tro holi eich Clerc yn y lle cyntaf am unrhyw arweiniad neu wybodaeth. Bydd y Swyddog Monitro'n gallu rhoi gwybodaeth os fydd eich Clerc ddim ar gael.

Yr Egwyddorion

Roedd y Ddeddf Llywodraeth Leol yn grymuso'r Cynulliad Cenedlaethol i gyhoeddi egwyddorion y mae'n rhaid i chi eu hystyried wrth gyflawni eich swyddogaeth fel aelod. Mae'r Cod yn seiliedig ar yr egwyddorion hyn sydd wedi'u dylunio i hyrwyddo'r safonau uchaf posibl. Mae'r egwyddorion hyn yn dod o 7 Egwyddor Bywyd Cyhoeddus a oedd yn Adroddiad Nolan "Safonau Ymddygiad mewn Llywodraeth Leol yng Nghymru, Lloegr a'r Alban". Ychwanegwyd tri arall at y rhain; dyletswydd i gynnal y gyfraith; stiwardiaeth briodol o adnoddau'r Cyngor a chydarddoldeb a pharch at bobl eraill.

Mae aelodau a etholir i awdurdodau lleol yn rhoi o'u hamser a'u hymrwymiad yn hael er budd eu cymunedau. Mae'r egwyddorion hyn yn rhoi fframwaith ar gyfer sianelu eich ymrwymiad mewn ffordd sy'n adlewyrchiad da ohonoch chi a'ch cyngor, ac a fydd yn rhoi'r hyder i'ch cymunedau yn y ffordd y caiff eich cyngor ei lywodraethu.

Mae adrannau unigol y Cod wedi'u dylunio i gefnogi gweithredu'r Egwyddorion. Er enghraifft, mae'r egwyddor Anhunanoldeb yn dod o dan Adran 7 y Cod, Anhunanoldeb a Stiwardiaeth.

Cafodd yr egwyddorion presennol eu gosod allan mewn offeryn statudol¹ ac mae eu manylion isod.

1. Anhunanoldeb

Rhaid i aelodau weithredu er lles y cyhoedd yn unig. Rhaid iddynt beidio byth â defnyddio'u safle fel aelodau er mantais amhriodol iddynt eu hunain neu er mantais neu anfantais i bobl eraill.

2. Gonestrwydd

Rhaid i aelodau ddatgan unrhyw fuddiannau preifat sy'n berthnasol i'w dyletswyddau cyhoeddus a chymryd camau i ddatrys unrhyw wrthdaro mewn modd sy'n diogelu buddiannau'r cyhoedd.

3. Uniondeb a Gwedduster

Rhaid i aelodau beidio â'u rhoi eu hunain mewn sefyllfa lle mae unrhyw rwymedigaethau ariannol neu rwymedigaeth arall tuag at unigolion neu gyrff a allai geisio dylanwadu arnynt wrth iddynt gyflawni eu dyletswyddau yn bwrw amheuaeth ar eu huniondeb. Rhaid i aelodau osgoi ymddygiad sy'n ymddangos felly bob tro.

4. Dyletswydd i Gynnal y Gyfraith

Rhaid i aelodau weithredu i gynnal y gyfraith, a gweithredu bob amser yn unol â'r ymddiriedaeth y mae'r cyhoedd wedi'i rhoi iddynt.

¹ Gorchymyn Ymddygiad Aelodau (Egwyddorion) (Cymru) 2001 SI 2001 Rhif 2276 (W.166)

5. Stiwardiaeth

Wrth gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau rhaid i aelodau sicrhau bod adnoddau'r awdurdod yn cael eu defnyddio'n gyfreithlon ac yn ddoeth.

6. Gwrthrychedd wrth wneud Penderfyniadau

Wrth gyflawni eu cyfrifoldebau, gan gynnwys gwneud penodiadau, dyfarnu contractau, neu argymell unigolion ar gyfer gwobrwyon a manteision, rhaid i aelodau wneud penderfyniadau ar sail rhagoriaeth. Er bod rhaid i aelodau roi sylw i gyngor proffesiynol swyddogion a gall fod yn briodol iddynt roi sylw i farn pobl eraill, gan gynnwys eu grwpiau gwleidyddol, eu cyfrifoldeb nhw yw penderfynu pa safbwynt i'w arddel ac, os yw'n briodol, sut i bleidleisio ar unrhyw fater.

7. Cydraddoldeb a Pharch

Rhaid i aelodau gyflawni eu dyletswyddau a'u cyfrifoldebau gyda sylw dyladwy i'r angen i hybu cyfle cyfartal i bawb, ni waeth beth yw eu rhyw, eu hil, eu hanabledd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoed na'u crefydd, a dangos parch ac ystyriaeth tuag at bobl eraill.

8. Didwylledd

Rhaid i aelodau fod mor agored â phosibl ynghylch eu holl weithredoedd a gweithredoedd eu hawdurdod. Rhaid iddynt geisio sicrhau bod datgeliadau gwybodaeth yn cael eu cyfyngu yn unol â'r gyfraith yn unig.

9. Atebolrwydd

Mae aelodau'n atebol i'r etholwyr ac i'r cyhoedd yn gyffredinol am eu gweithredoedd ac am sut y maent yn cyflawni eu cyfrifoldebau fel aelod. Rhaid iddynt fod yn barod i ildio i unrhyw archwiliad sy'n briodol ar gyfer eu cyfrifoldebau.

10. Arweinyddiaeth

Rhaid i aelodau hybu a chefnogi'r egwyddorion hyn drwy roi arweiniad ac esiampl fel y byddant yn hybu hyder cyhoeddus yn eu swyddogaeth ac yn yr awdurdod. Rhaid iddynt barchu didueddrwydd ac uniondeb swyddogion statudol yr awdurdod a gweithwyr eraill yr awdurdod.

Nid yw'r egwyddorion yn rhan o'r Cod Enghreifftiol, ac felly nid yw methu cydymffurfio â'r Egwyddorion ynddo'i hun yn dangos bod y Cod wedi'i dorri. Fodd bynnag, mae'n debyg y byddai methu glynu wrth yr egwyddor sy'n ymwneud â chydaddoldeb a pharch yn golygu torri gofynion ym mharagraffau 4 (a) a (b) y Cod yng nghyswllt cyfle cyfartal a pharch.

Beth bynnag, mae'r Egwyddorion yn rhoi sylfaen gref ar gyfer eich ymddygiad yn eich swyddogaeth ac rwyf yn annog aelodau i'w hystyried bob amser.

Penderfynu pryd mae Cod yn berthnasol i chi

Gweler paragraffau 2 a 3

Mae’r Cod yn berthnasol i chi:

1. Pryd bynnag y byddwch yn gweithredu yn rhinwedd eich swyddogaeth, gan gynnwys pan fyddwch yn cynnal busnes eich cyngor neu’n gweithredu, yn honni eich bod yn gweithredu, neu’n rhoi’r argraff eich bod yn gweithredu, yn rhinwedd eich swyddogaeth fel aelod neu fel cynrychiolydd o’ch cyngor.
2. Unrhyw bryd, petaech yn ymddwyn mewn modd y byddai’n rhesymol ystyried bod hynny’n dwyn anfri ar eich swyddogaeth neu ar eich cyngor neu os ydych yn defnyddio neu’n ceisio defnyddio eich safle i ennill mantais neu i osgoi anfantais i chi’n hun neu i unrhyw un arall neu os ydych chi’n camddefnyddio adnoddau eich cyngor.

Pan fyddwch yn cynrychioli eich cyngor ar unrhyw awdurdod perthnasol arall, neu ar unrhyw gorff arall, rhaid i chi gydymffurfio â’u Cod Ymddygiad wrth weithredu ar ran yr awdurdod arall hwnnw. Pan gewch eich enwebu gan eich cyngor fel ymddiriedolwr elusen rhaid i chi wneud hynny er budd gorau’r elusen honno wrth weithredu felly, yn unol â chyfraith elusennau a’r canllawiau a gynhyrchwyd gan y Comisiwn Elusennau (gweler ei wefan: www.charity-commission.gov.uk).

Os ydych chi’n cynrychioli eich cyngor ar gorff arall, er enghraifft ar bwyllgor digwyddiad, nad oes ganddo god ymddygiad sy’n berthnasol i’w haelodau, rhaid i chi gydymffurfio â Chod eich cyngor eich hun oni bai fod hynny’n gwrthdaro ag unrhyw ofynion cyfreithiol y mae’n rhaid i’r corff arall gydymffurfio â nhw.

Os ydych yn cyfeirio atoch eich hun fel cyngorydd, bydd y Cod yn berthnasol i chi. Mae hyn yn berthnasol ar lafar, ar bapur neu mewn gohebiaeth electronig. Bu cynnydd sylweddol yn nifer y cwynion ataf ynghylch defnyddio Facebook, blogiau a Twitter. Os ydych yn cyfeirio at eich swyddogaeth fel cyngorydd mewn unrhyw ffordd, neu os yw eich sylwadau’n amlwg yn berthnasol i’ch swyddogaeth, bydd y Cod yn berthnasol i unrhyw sylwadau a wnewch yno. Hyd yn oed os na fyddwch yn cyfeirio at eich swyddogaeth fel cyngorydd, gallai eich sylwadau ddwyn anfri ar eich swyddogaeth neu eich awdurdod ac felly gallent fynd yn groes i baragraff 6(1)(a) y Cod Ymddygiad.

Os cewch eich gwahardd o’ch swyddogaeth am unrhyw reswm, rhaid i chi ddal i lynu wrth yr elfennau hynny o’r Cod fel y mae’n berthnasol, yn benodol fel y nodir ym mharagraff 2(1)(d) tra byddwch wedi cael eich gwahardd.

Enghraifft

Gwnaeth Cyngorydd A sylwadau am Gyngorydd B mewn cyfarfod pwyllgor a oedd yn trefnu parêd ar lan y dŵr. Roedd y parêd yn cael ei drefnu gan grŵp o wirfoddolwyr a oedd wedi gofyn i’r Cyngor Cymuned ddarparu cynrychiolwyr i’w helpu i fod yn ymwybodol o faterion cymunedol wrth drefnu’r digwyddiad. Roeddwn yn fodlon bod Cyngorydd A yn gweithredu yn rhinwedd ei swydd fel Cyngorydd yng nghyfarfod y pwyllgor, gan mai cynrychioli’r Cyngor oedd ei swyddogaeth ar y pwyllgor ac ni fyddai wedi bod yn bresennol yn y cyfarfod oni bai am y ffaith honno. Fodd bynnag, yn yr achos hwn roeddwn yn fodlon nad oedd y sylwadau a wnaed gan Gyngorydd A yn ddigon difrifol i olygu, petaent yn cael eu profi, y byddent yn arwain at roi cosb i’r aelod a oedd yn cael ei gyhuddo gan Bwyllgor Safonau, felly nid oeddwn wedi ymchwilio i’r gŵyn hon.

Yn groes i hynny cafwyd cwyn bod Cynghorydd J wedi meddwi ac yn ymddwyn yn amhriodol mewn parti stryd. Sefydlwyd nad oedd Cynghorydd J wedi cyflawni unrhyw beth ar ran y Cyngor yn y parti. Felly, yn fy marn i roedd hi yn y parti fel aelod o'r cyhoedd ac nid oedd wedi dibynnu ar ei statws fel Cynghorydd mewn unrhyw ffordd, nid oedd y Cod Ymddygiad yn berthnasol (ac eithrio paragraff 6(1)(a)). Er bod rhai efallai'n ystyried bod ei hymddygiad yn amhriodol, nid oedd yn berthnasol i'w swyddogaeth fel Cynghorydd ac yn fy marn i nid oedd yn dwyn anfri ar y Cyngor felly nid oedd paragraff 6(1)(a) yn berthnasol chwaith. Nid oeddwn wedi ymchwilio i'r gŵyn hon.

2. Dyletswyddau cyffredinol o dan y Cod

Cydraddoldeb

Gweler Paragraff 4(a)

Rhaid i chi gyflawni eich dyletswyddau gan ystyried yr egwyddor y dylid rhoi cyfle cyfartal i bawb, ni waeth beth yw eu rhyw, eu hil, eu hanabledd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoed na'u crefydd. Er nad yw'r Cod yn glir ynghylch statws trawsryweddol, fel rheol byddaf yn ystyried ei fod wedi cael ei gynnwys o dan y categori rhyw, ac rwyf yn disgwyl i egwyddor cyfle cyfartal gael ei defnyddio.

Dylech bob amser geisio osgoi gwahaniaethu. Ceir pedwar prif fath o wahaniaethu:

- Gwahaniaethu uniongyrchol: trin pobl yn wahanol oherwydd eu rhyw, eu hil, eu hanabledd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoed neu eu crefydd.
- Gwahaniaethu anuniongyrchol: trin pobl mewn ffordd nad yw'n ymddangos ei bod yn gwahaniaethu rhwng pobl oherwydd eu rhyw, eu hil, eu hanabledd, eu cyfeiriadedd rhywiol, eu hoed, neu eu crefydd, ond sy'n eu rhoi o dan anfantais anghymesur.
- Harasio: cymryd rhan mewn ymddygiad digroeso ar sail rhyw, hil, anabledd, cyfeiriadedd rhywiol, oed neu grefydd, sy'n mynd yn erbyn urddas unigolyn arall neu sy'n creu amgylchedd gelyniaethus, diraddiol neu sy'n sarhau neu'n bychanu.
- Erledigaeth: trin rhywun yn llai ffafriol oherwydd eu bod wedi cwyno am wahaniaethu, wedi cychwyn achos am wahaniaethu, neu oherwydd eu bod wedi bod yn ymwneud â chwyno neu gychwyn achos am wahaniaethu.

Mae cyflwyno Deddf Cydraddoldeb 2010 yn atgyfnerthu pwysigrwydd y rhan hon o'r Cod. Mae'n rhoi dyletswyddau cadarnhaol i roi diwedd ar wahaniaethu anghyfreithlon a harasio ac er mwyn hybu cydraddoldeb. Dan gyfreithiau cydraddoldeb, gall eich cyngor fod yn atebol am unrhyw wahaniaethu a wnewch. Bydd hyn yn berthnasol os byddwch yn gwneud rhywbeth yn rhinwedd eich swyddogaeth mewn ffordd sy'n gwahaniaethu.

Rhaid i chi ochel rhag gwneud dim sydd mewn unrhyw ffordd yn unrhyw un o'r mathau o wahaniaethu sydd wedi'u gwahardd, a gwneud dim sy'n rhwystro eich cyngor rhag cyflawni ei ddyletswyddau cadarnhaol o dan gyfreithiau cydraddoldeb. Gall ymddygiad o'r fath olygu bod eich cyngor yn torri'r gyfraith, a gallech fod yn destun cwyn eich bod wedi mynd yn groes i'r paragraff hwn o'r Cod.

Rhaid i chi hefyd gofio ei bod yn rhaid i Gynghorwyr beidio â gweithredu mewn ffordd a fyddai'n dwyn anfri ar eu Cyngor, gan gynnwys wrth weithredu mewn rhinwedd breifat. Mae'n debyg y bydd cymryd rhan mewn ymddygiad y gellir ystyried ei fod yn torri'r Ddeddf Cydraddoldeb yn eich rhinwedd breifat yn disgyn i'r categori hwn.

Enghraifft

Roedd aelod o Gyngor Sir yn aelod o Banel Recriwtio'r Cyngor i benodi Prif Weithredwr newydd. Roedd pum ymgeisydd wedi cyrraedd y rhestr fer. Ar ôl i un ymgeisydd orffen ei gyflwyniad a gadael yr ystafell, dywedodd Cynghorydd A "ymgeisydd da, bechod ei fod e'n ddu". Penderfynodd Panel Dyfarnu Cymru fod paragraff 4(a) y Cod wedi cael ei dorri a bod Cynghorydd A wedi dwyn anfri ar swyddogaeth aelod ac ar ei awdurdod (yn groes i baragraff 6(1)(a) y Cod). Ar ôl ystyried ffactorau lliniaru ar ran yr aelod, penderfynodd y Panel nad oedd angen cymryd camau pellach.

Trin pobl eraill â pharch ac ystyriaeth

Gweler Paragraff 4(b)

Disgwylir i grwpiau gwleidyddol mewn awdurdodau ymgyrchu dros eu syniadau, a gallant hefyd geisio difrio polisiau a gweithredoedd eu gwrthwynebwr. Mae beirniadu syniadau a barn yn rhan o ddadl ddemocrataidd, ac mae'n annhebyg y byddai sylwadau o'r fath byth yn cael eu hystyried fel achos o dorri'r Cod Ymddygiad am fethu â thrin rhywun â pharch ac ystyriaeth.

Ar ben hynny, mae rhyddid mynegiant aelodau'n cael ei amddiffyn ymhellach pan fydd natur eu sylwadau'n wleidyddol. Nid yw sylwadau "gwleidyddol" wedi eu cyfyngu i'r rheini a wneir yn siambr y Cyngor ac, er enghraifft, maent yn cynnwys sylwadau y gall aelodau eu gwneud yn gyffredinol ynghylch polisiau eu cyngor neu ynghylch eu gwrthwynebwr gwleidyddol. Felly os nad yw'r sylwadau'n hynod sarhaus neu'n dramgwyddus, mae'n annhebyg y byddaf yn ymchwilio i gwynion a wneir yn y cyd-destun hwn ac mae angen i gynghorwyr fod yn fwy "croendew" wrth ddelio â sylwadau sydd â chymhelliant gwleidyddol ac wrth ymateb i'r sylwadau hynny.

Yn yr un modd, pan fydd aelodau'n codi materion "gwleidyddol" gyda swyddogion, yn enwedig y rhai hynny mewn swyddi uwch, er enghraifft Prif Weithredwr neu Benaethiaid Gwasanaeth, yn dibynnu ar amgylchiadau'r achos, efallai y byddaf yn gwrthod ymchwilio os byddaf o'r farn bod gan yr aelod hawl i holi'r swyddog dan sylw ac os nad oedd yr ymddygiad yn ddigon difrifol i fod yn gyfystyr â methu dangos parch ac ystyriaeth.

Fodd bynnag, rwy'n disgwyl i aelodau ddangos yr un cwrteisi ac ystyriaeth i gydweithwyr, gwrthwynebwr a swyddogion â'r hyn y maent yn eu dangos i eraill yn eu bywydau bob dydd. Er fy mod yn cydnabod y gall trafodaeth wleidyddol fod yn chwyrn ar brydiau ni ddylid defnyddio'r hawl i ryddid mynegiant fel esgus dros ymddwyn yn wael yn gyffredinol. Bydd ymddygiad gwael o'r fath ond yn bwrw amheuaeth ar swyddogaeth y cynghorydd yng ngolwg y cyhoedd.

Er y cydnabyddir y gall rhai aelodau o'r cyhoedd roi gofynion afresymol ar aelodau, dylai aelodau bob amser drin aelodau o'r cyhoedd yn gwrtais ac yn ystyriol. Mae ymddygiad digywilydd a thrangwyddus yn gostwng disgwyliadau a hyder y cyhoedd yn eu cynrychiolwyr etholedig. Dyma'r achos mewn sefyllfaoedd wyneb yn wyneb megis cyfarfodydd yn ogystal ag wrth gyfathrebu dros y ffôn, drwy lythyr, neges e-bost neu ddulliau electronig eraill.

Enghraifft

Roedd y Panel Dyfarnu wedi cadarnhau un o ganfyddiadau Pwyllgor Safonau am beidio â dangos parch ac ystyriaeth at bobl eraill drwy bostio sylwadau am Gynghorwyr eraill ar ffordd roedd y Cyngor yn cael ei redeg.

Gofynnodd yr aelod am adolygiad barnwrol o'r penderfyniad hwn. Er bod y sylwadau'n wawdlyd ac yn watwarus a bod eu tôn yn bychanu ei gyd-aelodau, penderfynodd y Llys fod y sylwadau'n "Fynegiant Gwleidyddol" oherwydd bod y rhan fwyaf ohonynt yn ymwneud â sut roedd y Cyngor yn cael ei redeg, sut roedd ei benderfyniadau'n cael eu cofnodi a chymhwysedd y Cynghorwyr. Yn ôl y dyfarniad ni roddwyd ystyriaeth i'r angen i wleidyddion fod yn fwy "croendew". Ac ystyried rhyddid mynegiant yr aelod ar ffaith bod y rhan fwyaf o'r sylwadau wedi'u cyfeirio at gyd Gynghorwyr, roedd y canfyddiad o dorri yn yr achos hwn yn ymyrryd yn anghymesur â hawliau'r aelod o dan Erthygl 10 y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol. Felly cafodd penderfyniad y Pwyllgor Safonau i geryddu'r aelod ei roi o'r neilltu.

Enghraifft

Ysgrifennodd aelod o gyngor tref at un o Ddirprwy Weinidogion Llywodraeth Cynulliad Cymru am weithiwr ("Mr Smith") oedd yn gweithio mewn cyngor sir, ac anfonwyd copi at y Cyngor hefyd. Yn y llythyr roedd yr aelod yn cwestiynu cymhwysedd a chymhelliant Mr Smith a gwnaeth nifer o sylwadau dilornus a phersonol ynghylch Mr Smith a phobl mae ganddo gysylltiad personol agos â nhw. Cododd fater gwrywydiaeth a chyfeirio ato fel "anabledd anfad" a bod "gwrywydiaeth ond yn gythraul y gellir ei yrru allan". Cyfeiriwyd yr aelod at Banel Dyfarnu Cymru.

Canfu'r Panel fod yr aelod wedi torri paragraff 4(b) oherwydd ei fod wedi methu dangos parch ac ystyriaeth at bobl eraill. Canfu hefyd fod y geiriau roedd wedi'u defnyddio wedi dwyn anfri ar swyddogaeth aelod yn groes i baragraff 6(1)(1) y Cod.

Cafodd yr aelod ei anghymwysu am 12 mis rhag bod na dod yn aelod o awdurdod lleol.

Bwlio a harasio

Gweler Paragraff 4(c)

Rhaid i chi beidio ag ymddwyn mewn ffordd sy'n bwlio nac yn harasio neb, gan gynnwys cynghorwyr eraill, swyddogion y cyngor (y Clerc neu Swyddog Priodol) nac aelodau o'r cyhoedd.

Mae harasio yn golygu ymddygiad sy'n cael ei ailadrodd sy'n cynhyrfu neu'n gwylltio pobl. Mae bwlio'n gallu golygu ymddygiad tramgwyddus, brawychus, maleisus, sarhaus neu ddigywilydd. Gall ymddygiad o'r fath ddigwydd unwaith neu gall fod yn rhan o batrwm ymddygiad sydd wedi'i gyfeirio at unigolyn gwannach neu unigolyn y mae gennych rywffaint o ddylanwad gwirioneddol neu ymddangosiadol drosto. Mae ymddygiad sy'n bwlio yn ceisio tanseilio unigolyn neu grŵp o unigolion, mae'n niweidiol i'w hyder ac i'w gallu a gall effeithio'n andwyol ar eu hiechyd.

Byddaf bob amser yn ystyried honiadau o fwlio a harasio o safbwynt y dioddefwr honedig. Y cwestiwn i'w ateb yw a oedd gan yr unigolyn hawl rhesymol i gredu ei fod yn cael ei fwlio yn hytrach nag oedd y sawl a gyhuddir o'r bwlio yn meddwl ei fod neu ei bod yn gwneud hynny. Caiff bwlio yn aml ei wneud wyneb yn wyneb, ond yn fwyfwy, gall ddigwydd ar bapur neu drwy ddefnyddio e-gyfryngau. Yr un safonau ymddygiad a ddisgwyllir, boed chi'n mynegi eich hun ar lafar neu yn ysgrifenedig.

Enghraifft

Roedd Cynghorydd Cymuned P wedi anghytuno â threfniadau'r Cyngor Sir ar gyfer gorfodi achosion o dorri rheolau parcio yn y dref. Roedd Cynghorydd P wedi defnyddio iaith sarhaus ac amharchus ac roedd wedi ymddwyn mewn modd a oedd yn brawychu ac yn bwlio tuag at swyddogion Gorfodaeth Sifil y Cyngor bedair gwaith. Roedd hefyd wedi ceisio defnyddio ei safle fel Cynghorydd yn amhriodol mewn perthynas â throedd parcio. Penderfynodd y Pwyllgor Safonau fod Cynghorydd P wedi torri paragraff 4(c) o'r Cod Ymddygiad gan ei fod wedi parhau ag ymddygiad bygythiol tuag at weithwyr y Cyngor Sir. Roedd y Pwyllgor Safonau hefyd wedi penderfynu bod Cynghorydd K wedi torri paragraff 4(b), 7(a) a 6(1)(a) o'r Cod Ymddygiad. Cafodd ei wahardd rhag gweithredu fel Cynghorydd am 12 mis.

Peryglu didueddrwydd swyddogion yr awdurdod

Gweler Paragraff 4(d)

Rhaid i chi beidio â pheryglu didueddrwydd neb sy'n gweithio i'ch Cyngor neu ar ran y Cyngor na cheisio gwneud hynny.

Ni ddylech fynd at neb sy'n gweithio i'r Cyngor, neu ar ei ran, gyda'r bwriad o bwysu arnynt i gyflawni eu dyletswyddau mewn ffordd unochrog neu bleidiol. Rhaid iddynt fod yn ddiduedd ac ni ddylid eu gorfodi na'u perswadio i weithredu mewn ffordd a fyddai'n golygu na fyddent yn ddiduedd. Er enghraifft, ni ddylech gael swyddogion i'ch helpu chi i baratoi deunyddiau pleidiol wleidyddol, na'ch helpu chi gyda materion sy'n ymwneud â'ch busnes preifat. Ni ddylech roi na chynnig dim cymhelliant na gwobr yn gyfnewid am weithredu mewn ffordd benodol na gwneud penderfyniad penodol na bygwth neb os nad ydynt yn bwriadu gweithredu mewn ffordd benodol.

Os bydd aelod yn datblygu perthynas bersonol agos gyda swyddog, gall hyn fod yn fuddiant personol ac o bosibl yn fuddiant sy'n rhagfarnu o dan y Cod.

Sefyllfa Bosibl

Mae'r Clerc yn gyfrifol am ddyrannu rhandiroedd o restr aros, mae'r rhandiroedd yn boblogaidd dros ben a phur anaml bydd rhai gwag yn codi. Dywedodd y Clerc wrth y Cyngor fod rhandir ar gael ac y byddent yn edrych ar y rhestr ac yn dyrannu'r rhandir i'r sawl a oedd wedi bod yn aros hiraf yn unol â gweithdrefn dyrannu rhandir y Cyngor. Roedd tad Cynghorydd D wedi bod yn aros am rhandir am bron i saith mlynedd. Aeth Cynghorydd D at y Clerc ar ôl y cyfarfod a gofyn am gael gweld y rhestr. Gwelodd fod un enw uwchben enw ei dad a bod hwnnw wedi bod yn disgwyl mis yn hirach. Gofynnodd Cynghorydd D i'r Clerc roi'r rhandir gwag i'w dad, dywedodd gan fod cymaint o amser wedi mynd ers i'w dad a'r unigolyn arall wneud cais ei bod yn annhebyg y byddai'r unigolyn arall yn cwestiynu pwy oedd gyntaf, a beth bynnag ni fyddai'n anodd ail-deipio'r rhestr. Awgrymodd y Cynghorydd y byddai, yn gyfnewid am y ffafr hon, yn annog y Cyngor i edrych yn ffafriol ar yr elusen a awgrymwyd gan y Clerc wrth ystyried ble i ddyrannu'r arian a fyddai'n cael ei godi mewn diwrnod o hwyl a oedd yn cael ei gynnal y mis canlynol.

Datgelu gwybodaeth gyfrinachol

Gweler Paragraff 5(a)

Rhaid i chi beidio â datgelu gwybodaeth gyfrinachol na gwybodaeth y byddai'n rhesymol ystyried ei bod o natur gyfrinachol, ac eithrio yn unrhyw un o'r amgylchiadau canlynol:

- Rydych wedi cael caniatâd y sawl sydd ag awdurdod i'w roi.
- Mae'r gyfraith yn mynnu eich bod yn gwneud hynny.

Mae gan y Comisiynydd Gwybodaeth ganllawiau defnyddiol am y Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth a'r Ddeddf Diogelu Data sydd ar gael ar y wefan www.ico.gov.uk neu drwy ffonio 0303 123 1113.

Fel Cyngorydd Cymuned, efallai byddwch yn cael gweld gwybodaeth sensitif, er enghraifft gwybodaeth fasnachol. Fel Cyngorydd rhaid i chi gofio bod gennych swyddogaeth yr ymddiriedir ynddi a byddwch yn gweld bod aelodau'r cyhoedd yn rhoi gwybodaeth i chi y gellid ei hystyried yn wybodaeth gyfrinachol a dylech chi bob tro gadarnhau (a chael cytundeb ysgrifenedig pan fo'n bosibl) bod gennych chi'r hawl i ddatgelu gwybodaeth o'r fath cyn i chi wneud hynny.

Fel rheol gyffredinol, dylech chi ystyried materion a drafodir yn adrannau cyfrinachol cyfarfodydd (eitemau eithriedig) fel rhai cyfrinachol. Yn yr un modd, bydd cyngor cyfreithiol bron bob tro'n dod o dan faint gyfreithiol ac ni ddylid ei datgelu.

Enghraifft

Cafodd Cyngorydd Cymuned (S) neges e-bost gan Gyngorydd arall (T) ynghylch cyflogi'r gofalwr. Roedd y neges e-bost wedi cael ei marcio fel un gyfrinachol. Roedd Cyngorydd S wedi datgelu'r neges e-bost honno i wraig y gofalwr, ac wedyn cafodd yr wybodaeth yn y negeseuon e-bost ei defnyddio yn erbyn y Cyngor mewn gwrandawriad tribiwnlys a oedd yn ymwneud â chyflogaeth y gofalwr. Fe wnes i ddod i'r casgliad bod Cyngorydd S wedi torri paragraff 5(a) o'r Cod Ymddygiad.

Rhwystro mynediad at wybodaeth

Gweler Paragraff 5(b)

Rhaid i chi beidio â rhwystro neb rhag cael gwybodaeth y mae ganddynt hawl i'w gweld yn ôl y gyfraith. Mae hyn yn cynnwys gwybodaeth o dan Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 neu gopïau o gofnodion, agendâu, adroddiadau a dogfennau eraill eich cyngor y mae ganddynt hawl i'w gweld. I gael gwybod mwy am y mathau o wybodaeth y mae gan y cyhoedd hawl i'w gweld, cysylltwch â Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth drwy daro golwg ar www.ico.gov.uk neu drwy ffonio 0303 123 1113 neu os oes gennych chi ymholiadau penodol, dylech holi eich Swyddog Monitro neu eich Clerc.

Mae'n debygol y bydd unrhyw wybodaeth rydych chi'n ei chynhyrchu yn rhinwedd eich swyddogaeth yn atebol i fod yn rhwym wrth ofynion datgelu'r Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth, ac efallai y bydd yn rhaid i'ch Cyngor ei rhyddhau er mwyn ymateb i gais. Os na fyddwch yn darparu'r wybodaeth i'r Clerc ar gais, byddwch yn torri'r Cod.

Mae ar eich cyngor angen penderfynu a ddylid datgelu gwybodaeth ynteu a yw'n dod dan eithriad. Hyd yn oed os ydych chi'n meddwl bod yr wybodaeth sydd gennych wedi'i heithrio, rhaid i chi ei rhoi i'ch clerc er mwyn caniatáu i'r cyngor wneud penderfyniad. Yn ogystal â thorri'r Cod, mae'n drosedd os caiff gwybodaeth ei dinistrio ar ôl cael cais Rhyddid Gwybodaeth.

Enghraifft

Roedd arweinydd cyngor sir wedi gwrthod rhoi llythyr roedd wedi'i ysgrifennu at Swyddfa Archwilio Cymru ar ran Pwyllgor Gwaith y Cyngor i swyddog gwybodaeth y Cyngor. O'r herwydd ni allai'r Cyngor ymateb yn briodol i gais Deddf Rhyddid Gwybodaeth a arweiniodd at wneud cwyn i swyddfa'r

Comisiynydd Gwybodaeth. Roedd yr aelod yn parhau i wrthod datgelu'r llythyr er iddo gael cyngor clir a digamsyniol gan y Swyddog Gwybodaeth. Arweiniodd hyn at ganfyddiad croes gan swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth. Canfu'r Panel Dyfarnu fod yr aelod wedi torri paragraff 5(b) a 6(1)(a) (anfri) yng nghyswllt y mater hwn a materion cysylltiedig eraill. Erbyn yr adeg roedd y Panel yn ystyried yr achos hwn roedd yr aelod wedi ymddiswyddo. Cafodd ei wahardd rhag dal swyddogaeth am 12 mis.

Anfri

Gweler Paragraff 6(1)(a)

Rhaid i chi beidio ag ymddwyn mewn ffordd y byddai'n rhesymol ystyried ei bod yn dwyn anfri ar eich swyddogaeth nac ar eich awdurdod unrhyw bryd.

Fel aelod, ceir mwy o graffu ar eich gweithredoedd ac ar eich ymddygiad nag aelodau cyffredin o'r cyhoedd. Dylech gofio y gall eich gweithredoedd yn eich bywyd cyhoeddus a phreifat effeithio'n andwyol ar eich Cyngor.

Bydd ymddygiad anonest a thwyllodrus yn dwyn anfri ar eich Cyngor, yn yr un modd ag ymddygiad sy'n arwain at euogfarn troseddol, yn enwedig os yw'n golygu ymddygiad anonest, bygythiol neu dreisgar, hyd yn oed os yw'r ymddygiad yn digwydd yn eich bywyd preifat. Gellir ystyried bod beirniadu eich Cyngor yn anghywir neu'n annheg yn gyhoeddus yn dwyn anfri ar eich Cyngor. Gall negeseuon e-bost amhriodol at etholwyr ddwyn anfri ar swyddogaeth aelod.

Enghraifft

Roedd cynghorydd cymuned wedi bod yn sarhaus at berchennog siop a dau aelod o'i staff ac wedi ceisio cael disgownt ar rywbeth yr oedd yn ei brynu'n breifat drwy ddweud ei fod yn ei brynu ar ran y cyngor cymuned, a phan wrthodwyd ei gais am ddisgownt, gwnaeth fygythiadau yn erbyn y busnes. Canfu'r Panel Dyfarnu fod yr aelod wedi dwyn anfri ar swydd aelod a chafodd ei wahardd am 9 mis.

Example

Roedd aelod o Gyngor Bwrdeistref Sirol a oedd yn ysgrifennu erthygl reolaidd ar gyfer cyhoeddiad misol lleol wedi sôn yn ei erthygl am ddamwain ffordd pan gafodd bachgen 10 oed ei anafu. Y sawl a oedd yn cwyno oedd mam y bachgen a gafodd ei anafu. Ar ôl cyhoeddi'r erthygl, ffoniodd y Cynghorydd a ddywedodd ei bod wedi bod yn sarhaus tuag ato yn ystod yr alwad. Mewn negeseuon e-bost dilynol dywedodd y Cynghorydd wrthi ei bod wedi "methu â chymryd unrhyw gyfrifoldeb dros ei phlentyn drwy ganiatáu iddo fynd allan ar ei ben ei hun" mai ei mab "nad oedd wedi cael gwybodaeth dda am reolau'r ffordd fawr" oedd ar fai a dywedodd "peidiwch chi â meiddio rhoi'r bai arna i am eich diffygion fel rhiant".

Penderfynwyd bod yr aelod wedi torri paragraff 4(b) (parch ac ystyriaeth) a 6(1)(a) (anfri). Cyfeiriwyd y mater at Banel Dyfarnu Cymru. Er bod yr aelod wedi dweud iddo ymddiheuro am ei ymddygiad, yr hyn a ddywedodd mewn gwirionedd oedd "Does gen i ddim i ymddiheuro amdano... Rwyf yn ymddiheuro os oeddwn, am ryw reswm, wedi achosi gofid i chi".

Penderfynodd y Panel fod yr aelod wedi torri paragraffau 4(b) (trin pobl eraill â pharch) a 6(1)(a) (anfri). Roedd y Panel wedi'i wahardd o'r blaen am 2 fis am anfon negeseuon amhriodol yn 2006. Cafod ei wahardd am 12 mis yng nghyswllt yr achosion hyn.

Rhoi gwybod am dorri'r Cod

Gweler paragraff 6(1)(c)

Os ydych chi'n credu'n rhesymol bod y Cod wedi cael ei dorri, rhaid i chi roi gwybod i mi ac i'ch Swyddog Monitro. Er mwyn credu'n rhesymol bod y Cod wedi cael ei dorri, bydd arnoch angen cael tystiolaeth i gefnogi hyn. Os nad ydych chi'n siŵr a yw'r Cod wedi cael ei dorri ai peidio, dylech holi eich Swyddog Monitro ar y cyfle cyntaf. Os cafodd y Cod ei dorri mewn modd technegol neu fach, neu os nad oes dim tystiolaeth glir i'r Cod gael ei dorri, efallai y bydd eich Swyddog Monitro'n dweud wrthych am y trothwy tebygol y byddaf yn ei osod. Serch hynny, fi sy'n gyfrifol am benderfynu a ddylid ymchwilio i achos o dorri'r Cod ai peidio. Os oes unrhyw amheuaeth, dylid rhoi gwybod bob tro. Mae'n ddefnyddiol os gallwch fynegi pa elfen o'r Cod rydych yn credu sydd wedi ei thorri, ond nid yw hwn yn hanfodol.

I roi gwybod am dorri'r Cod, gallwch gysylltu â'm swyddfa ar 0845 6010987, neu e-bost holwch@ombwdsmon-cymru.org.uk neu drwy'r wefan yn www.ombwdsmon-cymru.org.uk. Mae taflen arbennig am wneud cwynion am honiadau o dorri'r Cod ar gael ar gais neu ar y wefan.

Wrth benderfynu a wyf am ymchwilio i gŵyn ynghylch torri'r Cod ai peidio, byddaf yn defnyddio'r prawf dau gam rwyf wedi'i amlinellu ar dudalennau 5 a 6 uchod. Dylech wneud yn siŵr eich bod yn rhoi unrhyw dystiolaeth sydd gennych pan fyddwch yn cwyno, gan gynnwys cofnodion cyfarfodydd, gohebiaeth, nodiadau cyfoes neu negeseuon e-bost. Os oes unigolion eraill sydd yn dystion i'r honiad o dorri'r Cod, dylech ddweud wrthym pwy ydynt. Mae'r ail bwynt yn arbennig o bwysig oherwydd os wyf yn delio â gair rhywun yn erbyn gair rhywun arall, fel rheol nid yw'n bosibl i mi benderfynu bod y Cod wedi cael ei dorri, ac os nad oes cadarnhad annibynnol, fel rheol ni fyddaf yn cychwyn ymchwiliad.

Cwynion blinderus

Gweler paragraff 6(1)(d)

Rhaid i chi beidio â chwyno yn erbyn aelodau eraill, aelodau o staff na phobl sy'n gweithio ar ran eich Cyngor os nad yw'r gŵyn yn seiliedig ar ffeithiau ac os yw wedi'i chymhell gan falais (dymuniad i'w niweidio) neu gystadleuaeth wleidyddol. Yn anffodus, bu rhai achosion pan mae aelodau wedi ceisio cyflwyno cwynion am gystadluwyr gyda'r bwriad o'u rhoi dan anfantais, weithiau cyn etholiad, a lle nad oes dim tystiolaeth o dorri'r amodau neu mae'r dystiolaeth yn brin iawn. Yn y lle cyntaf rwyf yn credu y dylid ystyried ymddygiad o'r fath o dan broses datrys yn lleol yr awdurdod perthnasol os oes un ar gael.

Pan fydd manylion penodol cwynion o'r fath yn cael eu trosglwyddo i'r wasg ar cyfryngau lleol, gall hyn wneud niwed i ymchwiliad a gall hyn ynddo'i hun hefyd olygu torri'r Cod. Rhaid i chi roi gwybod i mi ac i'ch Swyddog Monitro am honiadau cadarn o dorri'r Cod, nid i'r papur newydd nac i'r orsaf radio leol. Bydd y wasg yn rhoi sylw priodol i fusnes unrhyw wrandawiadau a'u canlyniadau, ac ni ddylai aelodau sy'n gwneud honiadau gynhyrchu dim cyhoeddusrwydd cyn y rhain.

Dylech hefyd osgoi gwneud cwynion nad oes ganddynt ddim neu ddim llawer o sylwedd (cwynion gwamal) neu sydd wedi'u dylunio'n bennaf i wylltio'r sawl y gwnaed cwyn amdano neu amdani.

Bu'n rhaid i mi yn ystod y flwyddyn i gysylltu â Chlerc Cyngor ynghylch pryder y ddau ohonom am nifer y cwynion roeddwn wedi'u cael ynghylch ei aelodau. Yn ystod 2011/12, roeddwn wedi cael 65 o gwynion am aelodau'r Cyngor hwn o gyfanswm o 206, a oedd yn cynrychioli 32% o'r cwynion am Gyngorau Cymuned. Mae'r lefel hon o gwynion yn hollol anghymesur. Yn fy marn i roedd y lefel hon o gwynion yn adlewyrchu awyrgylch elyniaethus iawn rhwng cynghorwyr ac yn anochel byddai hyn yn lleihau faint o barch a oedd gan etholwyr at y Cyngor. Anogais y Cyngor i ystyried y diwylliant a oedd wedi arwain at y cwynion hyn a sut byddai modd newid ymddygiad i wella pethau. Eglurais pe na bai unrhyw ostyngiad yn nifer y cwynion gan aelodau yn erbyn aelodau eraill na fyddwn yn oedi cyn ymchwilio i'r mater o dan baragraff 6(1)(d) o'r Cod.

Cofiwch fod y Cod Ymddygiad ddim ond yn berthnasol i'r rheini sydd wedi cael eu hethol, eu cyfethol neu eu penodi fel arall i gorff a ddaw o dan y Cod Ymddygiad. Nid yw'n berthnasol i aelodau o'r cyhoedd. Er fy mod yn gwerthfawrogi ei bod yn gallu bod yn rhwystredig os bydd aelod o'r cyhoedd yn cwyno amdano chi droeon a'ch bod chi yn credu bod hynny'n flinderus neu'n wamal, rhaid i mi ystyried pob cwyn yn ei rinwedd ei hun. Fodd bynnag, mae'n debyg na fyddai cwynion o'r fath yn pasio'r prawf dau gam ac arwain at ymchwiliad.

Cydweithredu ag ymchwiliadau

Gweler paragraff 6(2)

Rhaid i chi gydweithredu ag unrhyw ymchwiliad pan fydd yn cael ei gynnal gennyf i neu gan eich Swyddog Monitro'n defnyddio ein pwerau statudol. Mae peidio â gwneud hynny'n torri'r Cod. Mae hyn yn golygu y dylech ymateb yn brydlon i bob gohebiaeth a galwad ffôn, sicrhau eich bod ar gael ar gyfer cyfweiliadau os oes angen a darparu copïau o unrhyw ddogfennau y gofynnir amdanynt. Bydd fy swyddfa a'ch Swyddog Monitro yn ystyried unrhyw bwysau brys rydych chi'n eu hwynebu ac unrhyw drefniadau a wnaed o'r blaen, e.e. ar gyfer gwyliau. Fodd bynnag, byddant yn disgwyl i chi flaenoriaethu eu hymchwiliadau, er mwyn osgoi llusgo materion yn ddiangen. Mae'r gofyniad i gydweithredu ag ymchwiliad yn berthnasol p'un ai a ydych yn dyst neu'n destun yr ymchwiliad.

(Yn ystod fy ngwaith, yr wyf yn anffodus wedi dod i wybod am enghreifftiau o aelodau wedi'u cyhuddo o dorri'r Cod yn ceisio rhoi pwysau ar yr unigolion sydd wedi cyflwyno'r gŵyn neu ar dystion eraill. Ystyriaf ymddygiad o'r fath yn hollol annerbyniol. Rhaid i chi beidio â brawychu na cheisio brawychu unrhyw un sydd, neu sy'n debygol o fod, yn achwynydd, yn dyst, neu'n ymwneud â gweinyddu unrhyw ymchwiliad neu achos sy'n ymwneud â methu cydymffurfio â'r Cod.

Ni waeth faint rydych chi'n pryderu am honiadau eich bod chi neu gynghorydd arall wedi methu cydymffurfio â'r Cod, mae bob tro'n anghywir bwlio, brawychu neu geisio brawychu unrhyw un sy'n ymwneud â'r ymchwiliad neu'r gwrandawriad. Hyd yn oed os nad ydych chi wedi torri'r Cod, cewch ddweud eich dweud yn ystod unrhyw wrandawriad neu ymchwiliad annibynnol, a dylech ganiatáu i'r prosesau hyn ddilyn eu trywydd naturiol.

Os ydych chi'n brawychu tyst mewn ymchwiliad am eich ymddygiad, er enghraifft, efallai y byddwch yn destun cwyn arall oherwydd i chi fynd yn groes i baragraff 4(c) o'r Cod parthed bwlio neu frawychu, er enghraifft, neu baragraff 6(1)(a) parthed dwyn anfri ar y swyddogaeth o fod yn aelod.

Defnyddio eich safle'n amhriodol

Gweler Paragraff 7(a)

Rhaid i chi beidio â defnyddio na cheisio defnyddio eich safle'n amhriodol i roi mantais neu anfantais i chi'ch hun nac i unrhyw un arall. Mae'r paragraff hwn yn berthnasol bob amser ac nid dim ond pan ydych yn cyflawni eich dyletswyddau fel aelod. Ni ddylech ddefnyddio na cheisio defnyddio eich swyddogaeth gyhoeddus ychwaith er eich budd neu eich colled eich hun na budd na cholled neb arall. Er enghraifft, byddai eich ymddygiad yn amhriodol petaech yn ceisio hyrwyddo eich buddiannau preifat eich hun drwy eich safle fel aelod. Mae hyn hefyd yn berthnasol os ydych yn defnyddio eich swydd i wella eich lles ar draul pobl eraill.

Mae angen i aelodau sy'n berchen ar dir, neu mae pobl mae ganddynt gysylltiad personol agos â nhw yn berchen ar dir, fod yn arbennig o ofalus yng nghyswllt materion sy'n ymwneud â chynllunio. Os oes gennych unrhyw amheuaeth, dylech ofyn am gyngor. Mae hyn yr un mor berthnasol i aelodau cynghorau cymuned pan ymgynghorir â'ch Cyngor ynghylch materion sy'n ymwneud â chynllunio. Yn yr un modd, er ei bod yn rhesymol disgwyl i aelodau helpu etholwyr i wneud cais i'r Cyngor e.e. ar gyfer tai, mae'n gwbl amhriodol ceisio dylanwadu ar y penderfyniad a wneir gan y swyddogion.

Mae darpariaethau Deddf Llwgrwobrwyo 2010 yn berthnasol i aelodau sy'n cyflawni eu dyletswyddau cyhoeddus. Os ceir aelod yn euog o drosedd o dan y Ddeddf hon yna mae'n debyg y bydd hefyd wedi defnyddio ei safle'n amhriodol (gan dorri paragraff 7(a)) a dwyn anfri ar swyddogaeth aelod neu ar ei awdurdod gan dorri paragraffau 6(1)(a) a (b). Os caf unrhyw gŵyn sy'n ymwneud ag ymddygiad a all fod yn drosedd, yna rwyf yn debyg o gyfeirio'r mater at yr heddlu.

Enghraifft

Roedd Cynghorydd D yn 'gydlynedd ar y cyd' ar grŵp cymunedol. Ni ddywedodd Cynghorydd D wrth y Cyngor am ei swyddogaeth yn y grŵp hwn. Cymerodd ran mewn ystyriaethau a phleidleisiodd ar y penderfyniad i negodi les newydd yng nghyswllt gweithdy a oedd yn cael ei ddefnyddio gan y grŵp cymunedol hwn. Daeth Pwyllgor Safonau i'r casgliad ei bod wedi defnyddio ei safle ar y Cyngor yn amhriodol gan fod y penderfyniad roedd hi wedi pleidleisio arno wedi bod o fudd i'r grŵp a'i bod yn amlwg bod ganddi fuddiant yn y grŵp hwnnw ac nad oedd wedi datgelu hynny i'r Cyngor. Penderfynwyd ei bod wedi torri paragraff 7(a) o'r Cod Ymddygiad a chafodd ei gwahardd rhag gweithredu fel Cynghorydd am bedair wythnos.

Adnoddau'r awdurdod

Gweler Paragraff 7(b)

Dim ond yn unol â'i ofynion y cewch chi ddefnyddio adnoddau'r cyngor neu awdurdodi pobl eraill i'w defnyddio.

Pan fydd eich Cyngor yn rhoi adnoddau i chi (er enghraifft ffôn, cyfrifiadur a chyfleusterau TG eraill), dim ond ar gyfer cyflawni eich busnes cyngor ac unrhyw weithgarwch arall y mae eich cyngor wedi eich awdurdodi i'w defnyddio ar eu cyfer y cewch chi ddefnyddio'r rhain.

Rhaid i chi fod yn gyfarwydd â'r rheolau sy'n berthnasol i ddefnyddio'r adnoddau hyn a wnaed gan eich Cyngor. Mae methu cydymffurfio â rheolau eich Cyngor yn debygol o olygu torri'r Cod.

Os ydych chi'n awdurdodi rhywun (er enghraifft aelod o'ch teulu) i ddefnyddio adnoddau eich cyngor, rhaid i chi ofalu bod rheolau eich Cyngor yn caniatáu hyn.

Defnyddio adnoddau at ddibenion priodol yn unig

Gweler Paragraffau 7(b)(v) a 7(b)(vi)

Rhaid i chi wneud yn siŵr mai dim ond at ddibenion priodol rydych chi'n defnyddio adnoddau'r cyngor. Nid yw'n briodol defnyddio'r adnoddau at ddibenion gwleidyddol, gan gynnwys dibenion pleidiol wleidyddol, nac awdurdodi pobl eraill i'w defnyddio yn y fath fodd. Wrth ddefnyddio adnoddau'r Cyngor, os yw'n berthnasol rhaid i chi ystyried unrhyw ganllawiau a gyhoeddwyd gan eich Cyngor.

Enghraifft

Roedd un o aelodau cyngor sir wedi torri'r Cod am ddefnyddio ei offer cyfrifiadurol, a oedd yn berchen i'r cyngor, yn amhriodol at ddibenion preifat drwy lwytho delweddu pornograffig amhriodol o oedolion i lawr oddi ar y we ac anfon nifer o lythyrau at bapur newydd lleol, a dweud yn gelwyddog eu bod yn cael eu hanfon gan aelodau o'r cyhoedd. Canfu'r Panel Dyfarnu fod yr aelod wedi camdefnyddio offer y cyngor a'i fod wedi torri'r Cod ac wedi dwyn anfri ar swyddogaeth aelod. Cafodd ei anghymwysu am 2 flynedd a 6 mis rhag bod na dod yn aelod o awdurdod lleol.

Gwneud penderfyniadau'n wrthrychol

Gweler paragraff 8

Wrth gymryd rhan yng nghyfarfodydd eich Cyngor, neu wrth wneud penderfyniadau ynghylch busnes y Cyngor, rhaid i chi wneud hynny â meddwl agored ac yn wrthrychol. Yn ystod y broses penderfynu rhaid i chi weithredu'n deg ac ystyried budd y cyhoedd yn briodol.

Mae'r rhan fwyaf o'r penderfyniadau sy'n cael eu gwneud gan Gyngor Cymuned yn ymwneud a materion lleol ac ariannu prosiectau lleol. Er bod faint o arian sy'n cael ei wario'n llai nag ar lefel Sirol, rhaid i'r holl benderfyniadau gael eu gwneud ar sail y ffeithiau sydd o'ch blaen chi, a rhaid i chi beidio â bod wedi penderfynu ymlaen llawn i'r graddau eich bod yn hollol anfodlon ystyried yr holl dystiolaeth a chyngor a gewch chi. Rhagderfyniad yw bod â meddwl hollol gaeedig. Mae gennych hawl i arddel safbwynt ymlaen llaw ynghylch mater penodol cyn cyfarfod (rhagdueddiad) ar yr amod eich bod yn

cadw meddwl agored a'ch bod yn fodlon ystyried rhinweddau'r holl ddadleuon a phwyntiau a wneir ynghylch y mater a drafodir cyn i chi wneud penderfyniad.

Mae rhagderfyniad ar y llaw arall yn golygu pan mae'n amlwg eich bod wedi penderfynu ar eich gweithredoedd cyn cyfarfod ac yn gwbl amharod i ystyried y dystiolaeth a'r dadleuon a gyflwynir ar y mater hwnnw yn ystod y cyfarfod. Gallai rhagderfyniad wneud y penderfyniad yn annyls, ond gallai hefyd olygu torri'r Cod.

Ystyried cyngor a roddir i chi a rhoi rhesymau

Gweler Paragraff 8

Rhaid i chi ystyried yr holl gyngor a gewch gan eich Clerc. Fel rheol y Clerc yw'r Swyddog Priodol hefyd ac mae ei swyddogaeth yn cynnwys ymchwilio i'r polisi, y canllawiau a'r ddeddfwriaeth sy'n berthnasol i'r cyngor sy'n cael ei roi wrth wneud penderfyniadau.

Mae cael cyngor mor gynnar ag sy'n bosibl bob amser yn ddefnyddiol. Os gallwch chi, holwch am gyngor mewn da bryd cyn cyfarfod, yn hytrach nag yn y cyfarfod neu yn union cyn iddo ddechrau. Gwnewch yn siŵr eich bod yn rhoi'r holl wybodaeth angenrheidiol i'r Clerc wrth roi cyngor i chi.

Os ydych chi'n gofyn am gyngor, neu os rhoddir cyngor i chi, er enghraifft ynghylch a ddylech chi gofrestru buddiant personol, dylech ystyried y cyngor hwn cyn i chi benderfynu. Gallai methu gwneud hynny olygu torri'r Cod.

Fel mater o arfer da, pan fyddwch yn anghytuno ag argymhellion y Clerc wrth wneud penderfyniad, dylech chi roi rhesymau clir dros eich penderfyniad. Os byddwch yn penderfynu pleidleisio yn erbyn eu cyngor dylech sicrhau bod eich rhesymau dros wneud hynny'n cael eu cofnodi yn y cofnodion perthnasol.

Treuliau

Gweler paragraff 9(a)

Mae arnoch angen dilyn y gyfraith a gofynion eich Cyngor wrth hawlio treuliau a lwfansau. Os oes gennych chi unrhyw amheuaeth ynghylch eich hawliau, neu'r ffordd briodol o hawlio, dylech holi eich Clerc am gyngor. Mae arnoch angen cadw cofnodion priodol o wariant wedi'u hategu gan dderbynebau pan fydd hynny'n briodol, er mwyn i chi allu cyflwyno tystiolaeth briodol o'ch hawliau. Hyd yn oed os nad yw cynllun penodol yn mynnu eich bod yn cyflwyno derbynebau, fe'ch cynghorir yn gryf i gadw'r rhain er mwyn i chi allu profi faint rydych chi wedi'i wario ar yr eitemau rydych chi'n hawlio amdanynt.

Rhoddion a lletygarwch

Gweler paragraff 9(b)

Mae'n bwysig nad ydych chi'n derbyn dim rhoddion na lletygarwch i chi eich hun, nac ar ran pobl eraill, a fyddai'n eich rhoi chi dan rwymedigaethau neu'n ymddangos i wneud hynny. Gellir ystyried bod derbyn rhoddion neu lletygarwch o'r fath yn rhoi eich gwrthrychedd yn y fantol pan fyddwch yn gwneud penderfyniadau neu'n cyflawni gwaith eich Cyngor. Mae hyn hefyd yn wir am unrhyw wasanaethau neu roddion ymarferol.

Nid yw hyn yn eich atal rhag mynychu digwyddiadau swyddogol megis derbyniadau dinesig neu giniawau gwaith pan fydd y rhain yn cael eu hawdurdodi gan eich Cyngor.

3. Buddiant personol ac sy'n rhagfarnu

Mae elfennau'r Cod sy'n berthnasol i fuddiannau personol a buddiannau sy'n rhagfarnu yn arwain at nifer o gwestiynau gan aelodau. Cânt eu dylunio i ddiogelu egwyddorion anhunanoldeb a gwrthrychedd. Eu bwriad yw rhoi hyder i'r cyhoedd bod penderfyniadau'n cael eu gwneud yn eu budd gorau, nid ym mudd gorau aelodau awdurdodau neu bobl mae ganddynt gysylltiad personol agos â nhw.

Mae buddiannau personol yn ymwneud â materion lle mae gennych chi neu rywun mae gennych gysylltiad personol agos â nhw rhyw gyswllt â mater sy'n cael ei drafod. Gall y buddiannau hyn fod yn rhai sy'n rhagfarnu pan allai arsylwr annibynnol gwybodus ddod i'r casgliad y byddai'r buddiant yn dylanwadu ar eich pleidlais, neu ar eich penderfyniad. Mae'r canllawiau ar gofrestru buddiannau yn Adran 4.

Bwriad y paragraffau isod yw cynnig canllawiau ar bwnc cymhleth dros ben. Byddwn yn argymhell yn gryf os oes gennych chi unrhyw amheuaeth ynghylch a oes gennych chi fuddiant personol neu fuddiant sy'n rhagfarnu, a'r hyn y mae arnoch angen ei wneud felly, dylech chi ofyn i'ch Clerc am gyngor.

Buddiant personol

Gweler paragraff 10

Wrth i chi gyflawni eich dyletswyddau, bydd arnoch angen penderfynu a oes gennych chi fuddiant personol, ac os felly, a oes arnoch angen ei ddatgelu. Mae'r rhan fwyaf o aelodau'n gwybod bod arnoch angen datgelu buddiant personol mewn cyfarfodydd, ond fel y byddwch yn darllen isod, ceir adegau eraill, er enghraifft wrth siarad â'r Clerc ynghylch y mater dan sylw, pan fydd arnoch angen gwneud hynny hefyd.

Mae gennych **fuddiant personol** yn unrhyw ran o fusnes eich Cyngor, gan gynnwys wrth wneud penderfyniadau, pan fydd hwnnw'n ymwneud â neu'n debygol o effeithio ar:

1. eich swydd neu eich busnes;
2. eich cyflogwr, neu unrhyw ffyrn rydych chi'n bartner neu'n gyfarwyddwr sy'n cael tâl ynddo;
3. unrhyw un sydd wedi talu am gostau eich etholiad neu'ch treuliau fel aelod;
4. unrhyw gwmni y mae gennych gyfranddaliadau ynddo gyda gwerth nominal dros £25,000 neu pan mae eich daliad dros 1% o gyfanswm y cyfalaf cyfrannau a gyhoeddwyd sydd ag eiddo neu dir yn ardal eich cyngor;

5. unrhyw gontract mae'ch Cyngor yn ei lunio â chwmmi rydych chi'n bartner ynddo, yn gyfarwyddwr sy'n cael tâl neu mae gennych gyfranddaliadau ynddo fel y disgrifir yn 4;
6. unrhyw dir mae gennych fuddiant ynddo ac sydd yn ardal eich Cyngor (mae hyn yn arbennig o bwysig ym mhob mater cynllunio gan gynnwys cynlluniau strategol);
7. unrhyw dir a osodir gan eich Cyngor i gwmni rydych chi'n bartner ynddo, yn gyfarwyddwr sy'n cael tâl neu gorff fel y nodir yn 4;
8. unrhyw gorff rydych chi wedi cael eich ethol, eich penodi neu eich enwebu iddo gan eich Cyngor;
9. unrhyw
 - awdurdod neu gorff cyhoeddus sy'n ymarfer swyddogaethau sydd â natur gyhoeddus,
 - cwmni, cymdeithas ddiwydiannol a darbodus, elusen neu gorff a gyfarwyddir at ddibenion elusennol,
 - corff â'i brif swyddogaeth yw dylanwadu ar bolisiau neu farn gyhoeddus,
 - undeb llafur neu gymdeithas broffesiynol
 - clwb neu gymdeithas breifat sy'n gweithredu yn ardal eich cyngor yr ydych yn aelod ohono neu mae gennych safle o reolaeth gyffredinol, neu
10. unrhyw dir yn ardal eich cyngor y mae gennych drwydded i'w feddiannu am o leiaf 28 diwrnod.

Mae bob amser yn fwy diogel datgan buddiant, fodd bynnag, holwch eich Swyddog Monitro os oes gennych chi unrhyw amheuaeth.

Materion sy'n effeithio ar eich lles neu eich sefyllfa ariannol

Os gellir gweld bod penderfyniad yn effeithio ar eich lles neu eich sefyllfa ariannol chi neu les neu sefyllfa ariannol unrhyw un sy'n byw gyda chi neu rywun y mae gennych gysylltiad personol agos â nhw, yn fwy na phobl eraill yn ardal eich cyngor, mae gennych fuddiant personol.

Mae enghreifftiau o benderfyniadau o'r math hwn yn cynnwys materion amlwg megis dyfarnu contractau i gwmni eich partner ond hefyd faterion ynghylch lleoliad datblygiadau, lle gallai fod yn wahaniaeth mawr i le rydych chi neu bobl mae gennych gysylltiad agos â nhw yn byw. Mae enghreifftiau wedi cynnwys lleoliad meysydd chwarae, lle mae aelodau etholedig wedi'u gwrthwynebu ger eu tai oherwydd materion sy'n ymwneud â sŵn.

Beth yw "corff sy'n arfer swyddogaethau o natur gyhoeddus"?

Mae'r ymadrodd "corff sy'n arfer swyddogaethau o natur gyhoeddus" wedi cael ei ddehongli'n eang gan y llysoedd am nifer o ddibenion gwahanol. Er nad yw'n bosibl cynhyrchu rhestr derfynol o gyrff o'r fath, dyma rai o'r meini prawf i'w hystyried wrth benderfynu a yw corff yn diwallu'r diffiniad hwnnw ai peidio:

- A yw'r corff hwnnw'n cyflawni gwasanaeth cyhoeddus?
- A yw'r swyddogaeth yn cael ei arfer o dan ddeddfwriaeth neu yn ôl rhyw bŵer statudol?
- A oes modd adolygu'r corff yn farnwrol?

Wrth gynnal busnes Cyngor Cymuned mae'n debyg byddwch chi'n gweithredu ar gorff sy'n ymarfer swyddogaethau o natur gyhoeddus. Efallai eich bod hefyd yn gwneud hyn os ydych wedi cael eich penodi i weithredu ar ran y Cyngor ar grŵp buddiant neu brosiect cymunedol.

Beth mae “effeithio ar les neu sefyllfa ariannol” yn ei olygu?

Mae modd disgrifio'r term 'lles' fel amod o fodlonrwydd a hapusrwydd. Mae unrhyw beth a allai effeithio ar ansawdd eich bywyd, yn gadarnhaol neu'n negyddol, yn debygol o effeithio ar eich lles.

Gall buddiant personol effeithio yn gadarnhaol ac yn negyddol arnoch chi neu ar bobl y mae gennych gysylltiad personol agos â nhw. Felly os yw'n bosibl y gallent ennill neu golli oherwydd mater sy'n cael ei ystyried, mae arnoch angen datgan buddiant personol yn y naill sefyllfa a'r llall.

Pwy mae rhywun mae gennych chi gysylltiad personol agos â nhw yn ei olygu?

Mae pobl mae gennych chi gysylltiad personol agos â nhw yn cynnwys pobl megis ffrindiau agos, cydweithwyr mae gennych gysylltiadau arbennig o gryf â nhw, pobl rydych chi'n eu hadnabod yn dda drwy fusnes a pherthnasau agos. Nid yw'n golygu cydnabod, perthnasau pell neu bobl rydych ond yn dod i gysylltiad â nhw drwy eich swyddogaeth fel aelod o'ch gwaith yn y gymuned leol.

Gall pobl mae gennych chi gysylltiad personol agos â nhw hefyd gynnwys rhywun rydych chi wedi cael anghydfod â nhw, a lle gellir ystyried bod gennych fuddiant mewn achosi anfantais. Er enghraifft ni fyddai bod yn aelod o'r un clwb golff â rhywun arall yn ddo'i hun yn golygu bod gennych chi gysylltiad personol agos â nhw ond gallai bod yn bartner golff wythnosol iddynt olygu bod gennych chi gysylltiad personol agos â nhw. Os nad ydych chi'n siŵr, dylech chi holi eich Swyddog Monitro.

Aelodau sy'n gwisgo “dwy het”

Os ydych yn aelod o gyngor cymuned ac o gyngor sir ni chewch eich atal rhag trafod yr un materion yn y ddau le. Er enghraifft, gallwch gymryd rhan mewn trafodaeth am gais cynllunio yr ymgynghorwyd â'ch cyngor cymuned yn ei gylch, a pharhau i gymryd rhan mewn penderfyniad ynghylch y cais os ydych yn eistedd ar bwyllgor cynllunio eich cyngor sir.

Os byddwch yn gwneud hyn, fe'ch cyngorir yn gryf i ddweud yng nghyfarfod y cyngor cymuned y byddech chi'n edrych ar y mater o'r newydd wrth ei ystyried yn y cyngor sir, ac y byddech chi'n ystyried yr holl wybodaeth a chyngor a roddir i chi. Yn y pwyllgor cynllunio, dylech ddweud yn glir nad ydych yn rhwym wrth farn y cyngor cymuned. Mae'r cyngor ynghylch gwneud penderfyniadau gwrthrychol yng nghyd-destun pwynt 8 y Cod yn berthnasol yma hefyd.

Yn amlwg, os yw'r cais yn un a gyflwynir gan y cyngor cymuned, yna byddai gennych fuddiant personol a buddiant sy'n rhagfarnu, a byddai'n ofynnol i chi ei ddatgan a thynnu'n ôl yn unol â'r canllawiau isod ynghylch “beth i'w wneud os oes gennych fuddiant sy'n rhagfarnu”.

Enghraifft

Roedd Cyngorydd F wedi cymryd rhan mewn cyfarfod a oedd yn ystyried a ddylid cymeradwyo enwebiad y sawl a oedd yn cwyno ar gyfer swydd llywodraethwr ysgol; roedd gŵr Cyngorydd F hefyd wedi gwneud cais am y swydd. Roedd y Panel Dyfarnu wedi canfod y dylai fod wedi datgan buddiant personol yn yr eitem oherwydd ei chysylltiad personol agos â'i gŵr, ond roedd hefyd o'r farn y bu hanes o elyniaeth tuag at yr aelod gan yr achwynydd a oedd wedi cael ei gofnodi'n gyhoeddus, roedd ganddi hefyd fuddiant personol oherwydd ei chysylltiad personol agos â'r achwynydd.

Elfen arall a oedd yn perthyn i'r gŵyn hon oedd ar ôl i'r achwynydd gwyno i mi ynghylch yr aelod, roedd yr aelod wedi eistedd ar bwyllgor safonau'r cyngor pan roedd yn ystyried cwyn ar wahân

gan yr achwynydd yn erbyn aelod arall. Roedd y Panel Dyfarnu o'r farn, yng ngoleuni'r berthynas elyniaethus rhwng yr aelod a'r achwynydd, byddai wedi bod yn rhesymol credu bod rhan yr aelod yng ngwrandawriad y pwyllgor safonau yn effeithio ar les yr achwynydd oherwydd bod ganddi hawl i gael gwrandawriad teg a diduedd o'i chŵyn.

Beth os nad ydw i'n gwybod am fy buddiant personol?

Dim ond pan rydych chi'n gwybod neu pan fyddai'n rhesymol disgwyl i chi fod yn gwybod bod y buddiant personol hwnnw'n bodoli mae'ch dyletswydd i ddatgan buddiant personol mewn cyfarfod yn berthnasol.

Yn amlwg, nid oes dichon i chi ddatgan rhywbeth nad ydych yn ymwybodol ohono. Byddai'n anymarferol disgwyl i chi ymchwilio i gyflogaeth, buddiannau busnes a gweithgareddau eraill eich holl berthnasau a phawb mae gennych chi gysylltiad agos â nhw. Fodd bynnag, ni ddylech chi anwybyddu bodolaeth buddiannau y dylech chi fod wedi bod yn ymwybodol ohonynt, o safbwynt arsylwr rhesymol a gwrthrychol.

Datgan buddiant personol

Gweler paragraff 11

Mewn cyfarfodydd, rhaid i chi ddatgan bod gennych fuddiant personol a natur y buddiant hwnnw, cyn trafod y mater neu cyn gynted ag y daw'n amlwg i chi ac eithrio mewn amgylchiadau cyfyngedig. Rhaid i chi ddatgan unrhyw fuddiant ar lafar os ydych yn trafod mater â'r Clerc neu Aelod arall cyn gynted â byddwch chi'n ymwybodol o'r buddiant ac wedyn cadarnhau hynny'n ysgrifenedig cyn pen 14 diwrnod.

Os ydych chi wedi cytuno â'ch Swyddog Monitro bod yr wybodaeth am eich buddiant personol yn wybodaeth sensitif, dylech chi ddatgan bodolaeth buddiant personol, a chadarnhau bod y Swyddog Monitro wedi cytuno bod yr wybodaeth dan sylw yn sensitif. Mae'r adran isod yn cynnwys rhagor o wybodaeth am hyn.

Buddiannau sy'n rhagfarnu

Gweler paragraff 12

Os ydych chi'n datgan buddiant personol, cewch aros yn y cyfarfod, siarad a phleidleisio ar y mater, oni bai fod eich buddiant personol hefyd yn fuddiant sy'n rhagfarnu.

Beth yw buddiant sy'n rhagfarnu?

Bydd eich buddiant personol hefyd yn fuddiant sy'n rhagfarnu mewn mater os byddai'n rhesymol i aelod o'r cyhoedd, sy'n gwybod am y ffeithiau perthnasol, feddwl bod eich buddiant personol mor arwyddocaol ei fod yn debygol o liwio eich barn ynghylch budd y cyhoedd. Ceir eithriadau i hyn ym mharagraff 12(2) y Cod Ymddygiad er ei bod yn annhebyg y bydd nifer o'r enghreifftiau'n berthnasol i fusnes sy'n cael ei gyflawni gan gyngor cymuned.

Beth sydd mor arwyddocaol ei fod yn debygol o ragfarnu eich barn?

Petai aelod rhesymol o'r cyhoedd sy'n gwybod yr holl ffeithiau perthnasol yn meddwl y gallai fod eich barn er budd y cyhoedd wedi'i ragfarnu, yna mae gennych fuddiant sy'n rhagfarnu. Mae hwn yn brawf gwrthrychol. Rhaid i chi benderfynu nid a fydddech yn gwneud y penderfyniad heb ragfarn, ond a ellid gweld eich bod yn gwneud hynny.

Rhaid i chi ofyn i chi'ch hun a fyddai aelod o'r cyhoedd - petai'n gwybod am yr holl ffeithiau perthnasol - yn meddwl bod eich buddiant personol mor arwyddocaol y byddai'n debygol o ragfarnu eich barn. Mewn geiriau eraill, rhaid i'r buddiant ymddangos fel y gallai niweidio neu amharu ar eich gallu i farnu budd y cyhoedd.

Fel rheol ni fydd bodolaeth gwybodaeth leol, neu gysylltiadau â'r gymuned leol, yn ddigon i ddiwallu'r prawf. Rhaid cael rhyw ffactor a allai niweidio eich gallu i farnu budd y cyhoedd yn wrthrychol. Mae natur y mater hefyd yn bwysig, gan gynnwys a yw'n effeithio ar nifer fawr o bobl yn yr un modd ynteu a oes effaith benodol arnoch chi neu ar grŵp llai.

Rhaid cofio rhai egwyddorion cyffredinol wrth ddefnyddio'r prawf hwn. Dylech weithredu er budd y cyhoedd yn amlwg ac nid er budd unrhyw bobl mae gennych gysylltiad agos â nhw. Rydych chi'n gwarchod y pwrs cyhoeddus a budd y cyhoedd a dylai eich ymddygiad a'ch penderfyniadau adlewyrchu'r cyfrifoldeb hwn.

Byddai gennych fuddiant sy'n rhagfarnu yn yr ystyriaeth a'r penderfyniad ynghylch a ddylid cefnogi cais cynllunio petai rhywun mae gennych chi gysylltiad personol agos â nhw (e.e. eich mab neu gyfaill agos) yn byw drws nesaf i'r safle dan sylw. Y rheswm am hyn yw oherwydd ei bod yn debygol y byddai'r cais yn debygol o gael mwy o effaith ar y sawl mae gennych chi gysylltiad personol agos â nhw nag ar y rhan fwyaf o'r bobl sy'n byw yn ardal eich cyngor, ac mae hyn yn golygu bod gennych fuddiant personol yn y mater. Mae bodolaeth y cyswllt personol agos yn golygu y byddai aelod rhesymol o'r cyhoedd yn gallu meddwl y byddai'n rhagfarnu eich safbwynt o fudd y cyhoedd wrth ystyried y cais cynllunio. Nid oes gwahaniaeth p'un ai a fyddai'n gwneud hynny ai peidio.

Mewn achosion eraill, lle bu anghydfod rhyngoch chi ac unigolyn y byddai penderfyniad yn gallu bod yn anfantais iddo, gallai aelod gwybodus rhesymol o'r cyhoedd gasglu y byddech yn tueddu i bleidleisio'n unol â hynny, boed hynny'n wir ai peidio.

Nid oes gan Gynghorwyr Cymuned fuddiant sy'n rhagfarnu mewn penderfyniadau a wneir gan eu cyngorau yng nghyswllt grantiau, benthyciadau neu gymorth ariannol arall i grwpiau cymunedol neu i fudiadau gwirfoddol pan nad yw'r gwerth dros £500. Ar ben hynny, ni fydd gan gynghorwyr cymuned sydd wedi'u penodi i'r grŵp cymunedol neu i'r mudiad gwirfoddol dan sylw, ee i fwrdd neuadd gymunedol, gan eu cyngor cymuned ddim buddiant sy'n rhagfarnu mewn penderfyniadau a wneir gan eu cyngor yng nghyswllt unrhyw grantiau, benthyciadau neu unrhyw gymorth ariannol arall. Os, ar y llaw arall, rydych chi ar fwrdd o'r fath yn eich rhinwedd eich hun ac nad ydych wedi cael eich penodi gan eich Cyngor, bydd gennych fuddiant sy'n rhagfarnu.

Beth i'w wneud pan fydd gennych fuddiant sy'n rhagfarnu

Gweler paragraff 14

Hyd yn oed pan fydd gennych fuddiant sy'n rhagfarnu, mae'r Cod yn cefnogi eich swyddogaeth fel eiriolwr cymunedol ac yn eich galluogi, mewn rhai amgylchiadau, i gynrychioli eich cymuned ac i siarad am faterion sy'n bwysig iddyn nhw ac i chithau.

Pwyntiau allweddol:

Os oes gennych **fuddiant sy'n rhagfarnu** mewn mater sy'n cael ei drafod mewn cyfarfod, ar ôl i chi ddatgan eich buddiant personol yn y mater, rhaid i chi adael yr ystafell (neu unrhyw leoliad arall lle mae'r cyfarfod yn cael ei gynnal gan gynnwys, er enghraifft, lleoliad cyfarfod safle), **oni bai fod aelodau'r cyhoedd yn cael cyflwyno sylwadau, rhoi tystiolaeth neu ateb cwestiynau am y mater**, yn ôl hawl statudol neu fel arall. Os yw hynny'n wir, cewch hefyd fynychu'r cyfarfod i'r perwyl hwnnw.

Fodd bynnag, rhaid i chi adael yr ystafell neu'r siambr ar unwaith ar ôl i'r cyfnod ar gyfer ystyried sylwadau ddod i ben, a chyn i unrhyw drafodaeth am yr eitem ddechrau, hyd yn oed os yw aelodau'r cyhoedd yn cael aros. Chewch chi ddim aros yn yr oriel gyhoeddus i arsylwi'r bleidlais ar y mater.

Ar ben hynny, rhaid i chi beidio â dylanwadu ar benderfyniad y mae gennych fuddiant sy'n rhagfarnu ynddo. Mae'r rheol hon yn debyg i'ch dyletswydd gyffredinol i beidio â defnyddio eich safle fel aelod yn amhriodol i roi mantais neu anfantais i chi'ch hun neu i roi mantais neu anfantais i rywun arall. Golyga hyn yn ogystal â gadael cyfarfodydd lle y mae'r eitem yn cael ei drafod, ni ddylech ysgrifennu na gwneud unrhyw osodiadau ar lafar ynghylch y mater.

Nid yw'r Cod yn rhoi hawl gyffredinol i chi siarad gerbron cyfarfod pan fydd gennych fuddiant sy'n rhagfarnu.

Mae'r Cod yn ceisio rhoi i aelodau'r un hawliau ag aelodau cyffredin o'r cyhoedd i siarad ar faterion penodol mewn cyfarfodydd, er gwaethaf y ffaith bod ganddynt fuddiant sy'n rhagfarnu. Fel rheol, caiff yr hawliau hyn eu llywodraethu gan gyfansoddiad, rheolau gweithdrefn neu reolau sefydlog eich cyngor, a gallech fod yn rhwym wrth amodau gan gynnwys terfynau amser neu'r ffaith mai dim ond yn ysgrifenedig y ceir cyflwyno sylwadau.

Petai aelod cyffredin o'r cyhoedd yn cael siarad gerbron cyfarfod am eitem, dylech chi gael yr un cyfle. Byddwch yn cael gwneud sylwadau, ateb cwestiynau neu roi tystiolaeth, hyd yn oed os oes gennych fuddiant sy'n rhagfarnu yn yr eitem. Chewch chi ddim cymryd rhan yn y drafodaeth nac arsylwi'r bleidlais.

Pryd y bydd yn rhaid i mi adael lle cynhelir y cyfarfod?

Rhaid i chi adael ar unwaith pan ddaw'r cyfnod ar gyfer cyflwyno sylwadau, rhoi tystiolaeth neu ateb cwestiynau i ben, a chyn i unrhyw ddatl ddechrau.

Beth mae dylanwadu ar benderfyniad yn ei olygu?

Rhaid i chi beidio â chyflwyno dim sylwadau na chymryd rhan mewn penderfyniadau mae gennych chi fuddiant sy'n rhagfarnu ynddynt, ac eithrio pan mae gennych chi hawl i siarad fel y disgrifir uchod.

Beth os na chaiff y cyhoedd siarad gerbron y cyfarfod am y mater?

Os na chaiff aelod cyffredin o'r cyhoedd siarad am y mater, chewch chi ddim gwneud hynny os oes gennych fuddiant sy'n rhagfarnu. Rhaid i chi adael lle cynhelir y ddatl a rhaid i chi beidio â cheisio dylanwadu ar y ddatl mewn unrhyw ffordd.

Gall hyn fod yn wir, er enghraifft, pan fydd eich cyngor yn trafod mater cyfrinachol mewn sesiwn gaeedig neu pan nad oes ganddo reolau gweithdrefnau na rheolau sefydlog ar waith sy'n caniatáu i aelodau'r cyhoedd siarad yn un o gyfarfodydd eich cyngor. Yn yr un modd â'r cyhoedd, chewch chi ddim cymryd rhan os oes gennych fuddiant sy'n rhagfarnu. Fodd bynnag, pan fydd y cyhoedd yn cael eistedd yn yr oriel gyhoeddus i arsylwi'r cyfarfod, bydd yn rhaid i chi adael yr ystafell yn ystod y ddadl a'r bleidlais.

Enghraifft

Roedd Cynghorydd R mewn gweithdy gyda'r Awdurdod Parc Lleol ynghylch ystyried tir i'w gynnwys yn y Cynllun Datblygu Lleol. Yn y gorffennol roedd Cynghorydd R wedi cyflwyno cais i dir roedd yn berchen arno gael ei gynnwys yn y Cynllun Datblygu Lleol. Roeddwn o'r farn bod gan Gynghorydd R fuddiant sy'n rhagfarnu yn yr eitem a oedd yn cael ei thrafod gan y gallai'r canlyniad gael effaith sylweddol ar ei eiddo a gallai effeithio ar ei les ariannol. Penderfynodd y Pwyllgor Safonau ei fod wedi torri paragraff 14(1)(a) o'r Cod Ymddygiad drwy beidio â datgan buddiant a gadael yr ystafell wrth drafod yr ardal lle'r oedd ei dir ei hun.

Goddefebau

Os oes gennyf fuddiant sy'n rhagfarnu, a allaf gael goddefeb i ganiatáu i mi gymryd rhan yn y cyfarfod?

Gallwch wneud cais ysgrifenedig i bwyllgor safonau eich Cyngor Sir am un oddefeb neu fwy am un neu ragor o'r rhesymau canlynol:

- byddai o leiaf 50 y cant o aelodau'r cyngor neu'r pwyllgor yn cael eu hatal rhag cymryd rhan lawn mewn cyfarfod oherwydd buddiannau sy'n rhagfarnu;
- mae natur eich buddiant o'r fath fodd na fyddai'r ffaith eich bod yn cymryd rhan yn niweidio hyder y cyhoedd;
- mae eich buddiant yn gyffredin ymysg cyfran sylweddol o'r cyhoedd;
- mae gennych swyddogaeth neu arbenigedd penodol a fyddai'n cyfiawnhau eich cyfranogiad;
- mae'r busnes yn ymwneud â chyllid neu eiddo mudiad gwirfoddol ac rydych chi'n aelod o'i fwrdd neu ei bwyllgor yn eich rhinwedd eich hun ac nid oes gennych ddim buddiant arall, er yn yr enghraifft hon, ni fydd unrhyw oddefeb yn caniatáu i chi bleidleisio ar y mater, neu
- mae'r pwyllgor o'r farn y byddai eich cyfranogiad er budd pobl ardal eich cyngor a bod y pwyllgor yn hysbysu Gweinidogion Cymru cyn pen saith niwrnod.

Gallwch wneud cais am oddefeb yn unigol ac mewn rhai amgylchiadau, gallwch wneud ceisiadau ar y cyd pan fydd ar nifer o aelodau eisiau cael goddefeb i siarad neu i bleidleisio ar yr un mater. Os bydd y pwyllgor safonau'n cymeradwyo eich cais, rhaid iddo roi'r oddefeb yn ysgrifenedig a chyn cynnal y cyfarfod. Os oes angen goddefeb arnoch, dylech wneud cais am un cyn gynted ag sy'n rhesymol bosibl.

Dim ond y Pwyllgor Safonau gaiff roi'r oddefeb a bydd yn gwneud hynny'n ôl ei ddisgresiwn.

Bydd angen i'r Pwyllgor Safonau gydbwysu budd y cyhoedd mewn atal aelodau sydd â buddiant sy'n rhagfarnu rhag cymryd rhan mewn penderfyniadau, yn erbyn budd y cyhoedd mewn gwneud

penderfyniadau gan grŵp o aelodau'r cyngor sy'n weddol gynrychioladol. Os bydd methu rhoi goddefeb yn golygu na fydd cyngor neu bwyllgor yn cyflawni'r cworwm, gall hyn fod yn rheswm dros roi goddefeb.

Pan fydd gennych oddefeb, gallwch hefyd wneud sylwadau ysgrifenedig ond rhaid i chi roi manylion yr oddefeb mewn unrhyw ohebiaeth. Os ydych chi'n gwneud sylwadau llafar, naill ai'n bersonol neu dros y ffôn, rhaid i chi gyfeirio at yr oddefeb a chadarnhau hyn ar bapur cyn pen 14 diwrnod.

4. Cofrestru Buddiannau

Rhoddion a lletygarwch

Pwyntiau allweddol:

Rhaid i chi gofrestru unrhyw roddion neu letygarwch sydd werth mwy na'r swm a bennwyd gan eich Cyngor a gewch yng nghyswllt eich dyletswyddau swyddogol fel aelod, a ffynhonnell y rhodd neu'r lletygarwch.

Rhaid i chi gofrestru'r rhodd neu'r lletygarwch a'i ffynhonnell cyn pen 28 diwrnod o'i dderbyn.

Yn yr un modd â buddiannau eraill yn eich cofrestr buddiannau, gall fod gennych **fuddiant personol** mewn mater sy'n cael ei ystyried os yw'n debygol o effeithio ar unigolyn a roddodd rodd neu letygarwch i chi sydd wedi'i gofrestru. Os yw hynny'n wir, rhaid i chi ddatgan bodolaeth a natur y rhodd neu'r lletygarwch, y sawl a'i roddodd i chi, sut mae'r busnes sy'n cael ei ystyried yn berthnasol i'r unigolyn hwnnw neu honno ac wedyn penderfynu a yw'r buddiant hwnnw hefyd yn **fuddiant sy'n rhagfarnu**.

Mae hefyd yn arfer da darparu nodyn o unrhyw gynigion o roddion rydych wedi'u gwrthod.

A yw'r rhodd neu'r lletygarwch yn gysylltiedig â'm dyletswyddau swyddogol fel aelod?

Dylech ofyn i chi'n hun, a fyddwn i wedi cael y rhodd hwn pe na bawn i ar y Cyngor? Os nad ydych chi'n siŵr o'r cymhelliant y tu ôl i rodd neu letygarwch, rydym yn argymhell eich bod yn ei gofrestru neu'n siarad â'ch Swyddog Monitro.

Nid oes arnoch angen cofrestru rhoddion a lletygarwch nad ydynt yn berthnasol i'ch swyddogaeth fel aelod, megis anrhegion Nadolig gan eich ffrindiau a'ch teulu, na rhoddion nad ydych chi'n eu derbyn. Fodd bynnag, dylech bob amser gofrestru rhodd neu letygarwch petai modd ei weld fel rhywbeth a roddwyd i chi oherwydd eich safle neu os yw eich Cyngor yn mynnu eich bod yn gwneud hynny.

Beth os nad wyf fi'n gwybod beth yw gwerth rhodd neu letygarwch?

Yn gyffredinol, os nad ydych chi'n siŵr o werth rhodd neu letygarwch, dylech ei gofrestru, fel mater o ymarfer da ac yn unol ag egwyddorion bod yn agored ac yn atebol mewn bywyd cyhoeddus.

Efallai y bydd yn rhaid i chi amcangyfrif gwerth rhodd neu letygarwch. Hefyd, os ydych chi wedi cael nifer o roddion bach o'r un ffynhonnell dros gyfnod byr sydd, at ei gilydd, yn cyrraedd y gwerth a bennwyd gan eich cyngor, dylech gofrestru hynny.

Mae'r Cod hefyd yn cyfeirio at fudd neu fantais faterol. Mesur hyn fyddai petai arsylwr annibynnol gwybodus yn gallu dod i'r casgliad y gellid gweld eich bod ar eich ennill o ganlyniad.

Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
1 Ffordd yr Hen Gae
Pencoed
CF35 5LJ

Ffôn: 01656 641150

Ffacs: 01656 641199

E-bost: holwch@ombwdsmon-cymru.org.uk

Gwe: www.ombwdsmon-cymru.org.uk